

Opinnäytetyö (AMK)
Sosionomi
PSOSTK18
2021

Emmakaisa Harju, Henriikka Tujula

KUINKA TOIMIA, KUN HUOLI LAPSESTA HERÄÄ?

– Opas huolen puheeksi ottamisesta
varhaiskasvatuksen työntekijöille

Emmakaisa Harju, Henriikka Tujula

KUINKA TOIMIA, KUN HUOLI LAPSESTA HERÄÄ?

- Opas huolen puheeksi ottamisesta varhaiskasvatuksen työntekijöille

Kehittämistyön tavoitteena oli luoda selkeä ja helppokäyttöinen työväline päiväkodin varhaiskasvattajille huolen heräämisestä ja sen puheeksi ottamisesta varhaisessa vaiheessa. Toteutimme kehittämistyön tammikuun 2020 ja huhtikuun 2021 välisenä aikana. Kehittämistyön toimeksiantajana toimi eräs Turun kaupungin päiväkotitoimisto (toimeksiantajan pyynnöstä tunnustiedot on salattu). Työryhmään kuului päivähoitoyksikön varhaiskasvatuksen opettaja ja johtaja.

Kehittämistyön tuotokseksi syntyi huolen puheeksi ottamista käsittelevä opas, joka kehitettiin yhteistyössä päivähoitoyksikön työntekijöiden kanssa. Oppaan tavoitteena on tukea työntekijää lapsesta heränneen huolen puheeksi ottamisessa. Opas rakentui työntekijöiden toiveista ja tarpeista, joita kartoitettiin kyselyn avulla. Kyselyssä selvitettiin työntekijöiden aikaisempaa tietoa ja osaamista aiheesta, sekä heidän toiveitaan oppaan rakenteesta ja ulkoasusta. Kyselyn lisäksi kävimme yhdessä ohjaajamme kanssa dialogisia kehittämiskeskusteluja, joiden pohjalta lopullinen opas muotoutui.

Opas on yhdeksänsivuinen, tiivis kokonaisuus, jossa käsitellään huolen heräämistä ja huolen puheeksi ottamista varhaiskasvatuksessa. Oppaassa esitellään, mitä huoli tarkoittaa ja annetaan konkreettisia ohjeita, miten huolen herätessä tulee toimia. Lisäksi opas sisältää ennakointilomakkeen, joka toimii työntekijän tukena huolen astetta arvioidessa ja puheeksiottotilannetta suunnitellessa. Opas on visuaaliselta ilmeeltään miellyttävä, selkeä ja helppolukuinen.

ASIASANAT:

varhaiskasvatus, huolen herääminen, varhainen puuttuminen, huolen puheeksi ottaminen, opas

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of social services

2021 | number of pages 43, number of pages in appendices 12

Emmakaisa Harju, Henriikka Tujula

HOW TO ACT WHEN ONE'S WORRIED ABOUT CHILD'S WELL-BEING

- a guidebook to day care workers on how to take up their worries

The aim of this Bachelor's thesis was to create a clear and easy-to-use tool for kindergarten teachers about taking up one's worries at earlier stage. The development work was created between January 2020 and April 2021. This functional thesis was ordered by a daycare center in Turku (the identification data has been encrypted due to the request of the client). The working group included an early childhood education teacher and the head of the kindergarten.

The result of this development work was a guide on how to act when one's worried about a child's well-being. The guide was created in co-operation with the employees of the kindergarten. The aim of the guide is to support the employee in addressing the concern about a child. The guide is built on the wishes and needs of the employees, which were researched by a survey. The survey examined the employees' previous knowledge and skills on the topic, as well as their wishes about the structure and layout of the guide. In addition to the survey, we held dialogical development discussions with our instructor, on the basis of which the final guide was formed.

The guide is a nine-page summary about raising awareness on how to address concerns in kindergarten. The guide introduces what it means when one's worried and provides concrete instructions on how to act when a kindergarten teacher is worried about a child. The guide also includes an anticipation form that will help the employee to estimate the rate of the concern. The guide is visually appealing and clear.

KEYWORDS:

early childhood education, early intervention, taking up one's worries, guide

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Kehittämistyön tausta ja toimeksiantaja	8
2.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävä	8
3 VARHAISKASVATUS OSANA ENNALTAEHKÄISEVÄÄ LASTENSUOJELUA	10
3.1 Varhaiskasvatus osana elinikäisen kasvun ja oppimisen polkua	10
3.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa	11
3.3 Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö varhaiskasvatuksessa	13
3.4 Varhainen puuttuminen varhaiskasvatuksessa	16
4 KUN HUOLI VARHAISKASVATUKSESSA HERÄÄ	20
4.1 Huolen määritelmä	20
4.2 Huolen vyöhykkeistö	21
4.3 Huolen puheeksi ottaminen dialogisen keskustelun avulla	22
4.4 Ennakoimalla parempaan lopputulokseen	25
4.5 Palveluihin ohjaaminen ja moniammatillinen yhteistyö	27
5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN	30
5.1 Kehittämistyön lähtökohdat	30
5.2 Kehittämismenetelmät	30
5.3 Kehittämisprosessi	34
5.4 Tuotoksen kuvaus	37
6 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI	39
6.1 Kehittämishankkeen arviointi	39
6.2 Prosessin arviointi	39
6.3 Oman oppimisen arviointi ja ammatillinen kasvu	41
LÄHTEET	43

LIITTEET:

Liite 1: Kysely päiväkodin työntekijöille

Liite 2: Opas huolen puheeksi ottamisesta

KUVIOT:

Kuvio 1: Tuen kolmiportaisuus (Keuruun kaupunki 2021).

Kuvio 2: Huolen vyöhykkeet (Eriksson & Arnkil 2012, 25).

Kuvio 3: Kehittämishankkeen aikataulu.

1 JOHDANTO

Milloin on syytä huolestua lapsesta? Miten työntekijä voi ilmaista olevansa huolissaan lapsen tai perheen tilanteesta? Näihin kysymyksiin etsimme vastauksia tässä kehittämistyössä. Huolta herättävät tilanteet ovat varhaiskasvatuksessa jatkuvasti ajankohtaisia. Työntekijä kohtaa työssään varhaiskasvatuksessa erilaisia tapauksia, joissa hän joutuu pohtimaan huolen eri asteita, sekä punnitsemaan omia voimavarojaan ja osaamistaan suhteessa näihin tilanteisiin. Lisäksi työntekijän tulee pohtia erilaisia keinoja tapauksiin puuttumiseksi. Huolen puheeksi ottaminen saattaa kuitenkin olla haastavaa ja sen pelätään vaikuttavan perheen ja työntekijän väliseen suhteeseen negatiivisesti, vaikka tarkoitus on juuri päin vastainen.

On tärkeää, että mahdollisiin ongelmiin tartutaan riittävän varhain, jolloin ne eivät ehdi kasvaa liian suuriksi. Lastensuojelu on jatkuvasti kuormittunut, mikä johtaa siihen, etteivät kaikki apua tarvitsevat lapset ja nuoret pääse riittävän aikaisin oikeanlaisen tuen piiriin. Erityisesti viimeisen vuoden aikana perheiden vaikeudet ovat lisääntyneet ja se näkyy lastensuojelun asiakkuusmäärien nousuna (Yle, 2021). Varhaiskasvatus onkin merkittävä osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Kun varhaiskasvatuksessa huomataan lapsen tai perheen vaikeudet ja niihin puututaan riittävän ajoissa, voidaan ehkäistä monien ongelmien syntyminen. Täten myös lastensuojelun asiakkuuksilta voidaan välttyä. (Heinonen ym. 2016, 178.)

Teemme toiminnallisena opinnäytetyönä kehittämishankkeen erälle Turun kaupungin päivähoitoyksikölle. Tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksen työntekijöitä tunnistamaan huoli ja saamaan rohkeutta sen puheeksi ottamiseen eri keinoin. Kehittämistehtävänä on luoda työntekijöiden päivittäiseen käyttöön soveltuva opas, jonka tarkoituksena on helpottaa työntekijöitä ottamaan huoli puheeksi vanhempien kanssa varhaisessa vaiheessa. Opas auttaa työntekijää pohtimaan ja ennakoimaan puheeksiottotilannetta etukäteen, pohtimaan omia voimavarojaan ja auttamismahdollisuuksiaan, sekä arvioimaan huolen eri asteita.

Käsitlemme aluksi kehittämistyön lähtökohtia, taustaa ja tavoitteita. Lisäksi esittelemme toimeksiantajamme ja kehittämistyössä mukana olleita toimijoita. Seuraavana käymme läpi oppaan tietoperustan. Tietoperusta on jaettu kahteen eri osa-alueeseen. Ensimmäisessä osassa käsittelemme varhaiskasvatusta osana ennaltaehkäisevää lastensuojelua, sekä varhaisen puuttumisen tärkeyttä päivähoidossa. Kappaleessa

kuvataan myös perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä ja sen merkitystä. Seuraava osa koostuu huolen määrittelystä, huolen puheeksi ottamisesta ja huolen eri asteista. Käymme läpi, miten ennakointi ja dialogisuus helpottavat huolen puheeksi ottamista. Lisäksi tässä osiossa käsitellään eri sosiaalihoitolain mukaisia lapsiperheille kohdistettuja palveluita, joihin perhe voidaan tarpeen vaatiessa ohjata.

Kehittämishankkeen raportissa kuvaamme, miten kehittämishankeprosessi eteni. Tässä osiossa esittelemme hankkeen aikataulun ja eri työskentelyvaiheet. Lisäksi kuvaamme, mitä kehittämismenetelmiä kehittämishankkeessa käytimme ja miksi päädyimme niihin. Tämä osio sisältää myös valmiin tuotoksen esittelyn ja läpikäymisen.

Päätämme raportin arviointiosioon, jossa arvioimme aluksi kehittämishankkeen. Kehittämishankkeen arvioinnin jälkeen arvioimme prosessin, sekä pohdimme omaa ammatillista kasvuamme projektin aikana. Arviointiosio sisältää myös toimeksiantajaltamme saadun palautteen.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämistyön tausta ja toimeksiantaja

Ensimmäinen ajatus kehittämistyöstä heräsi tammikuussa 2020. Halusimme yhdistää kehittämistyössä aihepiirejä varhaiskasvatuksesta sekä lastensuojelusta, joten alusta alkaen oli selvää, että aiheemme tulisi liittymään ennaltaehkäisevään lastensuojeluun varhaiskasvatuksessa. Tarkempi aihe rajautui kuitenkin vasta myöhemmin, kun saimme toimeksiantajaksemme erään Turun kaupungin päivähoitoyksikön. Varsinainen työstäminen kehittämistyön parissa jatkui vasta tammikuussa 2021. Toimeksiantajamme, Turun kaupungin päivähoitoyksikkö on päiväkotit Turussa. Päiväkodissa toimii useita eri lapsiryhmiä, joiden lisäksi päivähoitoyksikköön kuuluu esiopetusryhmä. (Päivähoitoyksikkö 2021.)

Keskustelimme aluksi melko pitkään siitä, toivooko toimeksiantaja kehittämis- vai tutkimustyötä, sillä saimme ensin muutamankin erilaisen idean työlle. Toimeksiantajan tarpeita kartoittaessa tuli ilmi, että päivähoitoyksikölle tarpeellisempi aihe olisi kehittämistyö, jonka tarkoitus olisi luoda opas ennaltaehkäisevästä lastensuojelutyöstä päiväkodissa. Halusimme ehdottomasti tarttua aiheeseen, sillä se on ajankohtainen lapsiperheiden jatkuvasti kasaantuvien ongelmien vuoksi (Yle, 2021).

Aloimme suunnittelemaan kehittämistyötä heti yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Kehittämisryhmään kuului päiväkodista nimitetty ohjaajamme, jonka kanssa teimme tiivistä yhteistyötä koko projektin ajan. Taustalla vaikutti myös päiväkodin johtaja, jonka kanssa teimme sopimuksen yhteistyöstä. Johtaja sai tiedoksi myös kaikki sähköpostiviestit, joita projektin aikana lähetimme. Heidän lisäksi projektimme oleellinen osa oli päivähoitoyksikön varhaiskasvatuksen opettajat, jotka vastasivat kyselyymme ja joiden mielipiteisiin koko kehittämistyö oikeastaan perustui.

2.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävä

Kehittämistyön tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksen työntekijöitä tunnistamaan huoli ja saamaan rohkeutta sen puheeksi ottamiseen eri keinoin. Työntekijöinä emme koskaan onnistu kokonaan poistamaan kaikkia ongelmia, mutta pystymme ehkä ennaltaehkäisemään joidenkin ongelmien kasaantumista. Opas ei ole valmis ratkaisu

kenenkään haasteiden selvittämiseen, vaan pikemminkin apuväline, jonka tarkoitus on tukea työntekijää lapsesta heränneen huolen puheeksi ottamisessa. Kun huoli otetaan esille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, voidaan ehkäistä ongelmien syntyminen tai niiden kasaantuminen. Näin voidaan vähentää myös lastensuojelun kuormittavuutta, mikäli tilanteeseen löytyy varhaisemmassa vaiheessa ratkaisu. (Heinonen ym. 2016, 178.)

Kehittämistyön lähtökohta oli päivähoitoyksikön työntekijöiden tarve työskentelyä helpottavasta työkalusta. Loimme kyselyn, jonka avulla kartoitimme työntekijöiden aiempaa tietoa ja kokemusta, sekä mahdollisia kehittämiskohtia. Monet työntekijöistä kokivat, että he tarvitsisivat konkreettisen välineen osaksi arjen työskentelyä. Kehittämistehtävämme oli siis luoda näihin tarpeisiin ja toiveisiin pohjautuva opas, joka olisi mahdollisimman monipuolinen ja tarpeellinen apuväline toimeksiantajallemme.

3 VARHAISKASVATUS OSANA ENNALTAEHKÄISEVÄÄ LASTENSUOJELUA

3.1 Varhaiskasvatus osana elinikäisen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tavoitteellinen ja suunnitelmallinen lapsen kasvun, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus (Varhaiskasvatuslaki 2018/540 2 §). Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, kasvua ja oppimista tiiviissä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi leikin ja toiminnan avulla oppimista ja opettamista, avoimuutta, lasten uteliaisuuden, oppimisen halun, taiteellisen ilmaisun ja leikin tukemista. Varhaiskasvatus tukee myös lasten osallisuutta yksilötasolla, mutta myös vahvistaen lapsen toimijuutta yhteiskunnassa. Ennen kaikkea varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten välistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Varhaiskasvatuslaki 2018/540 3§). Suomessa jokaisella lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen 0-6-vuotiaana eli vauvaiästä peruskoulun alkuun asti. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää esimerkiksi päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana kuten esimerkiksi kerho- ja leikkitoimintana. (Opetushallitus 2020.)

Varhaiskasvatuksessa kasvatuksen, hoidon ja opetuksen lisäksi isossa roolissa on pedagogiikka. Se perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Varhaiskasvatuksessa pedagogiikka näkyy tavoitteellisena ja suunnitelmallisena toimintana, jonka tavoitteena on tukea lasten oppimista. Pedagogiikka yhdistetään osaksi kasvatusta, hoitoa ja opetusta. Kasvatuksen avulla lapsille opetetaan esimerkiksi kulttuurisia arvoja, tapoja ja kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja. Myös lasten yksilöllinen identiteetti muotoutuu ja he oppivat toimintansa vaikutuksista toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Opetuksen avulla lapset luovat merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä, sekä ympäröivästä maailmasta. Lasten motivaatiota uusien asioiden oppimiseen ylläpidetään hyödyntämällä lasten mielenkiinnon kohteita ja vahvuuksia. Myös tavalliset hoitotilanteet ovat pedagogisesta näkökulmasta yhtä tärkeitä kuin edellä mainitut. Ruokailun, pukemisen ja riisumisen, levon ja hygieniasta huolehtimisen aikana lapsille opetetaan monenlaisia taitoja. Näitä ovat esimerkiksi vuoroaikutustaidot, ajan hallinta, sekä itsestä huolehtimisen taidot. Pedagogiikan toteutuminen varhaiskasvatuksessa edellyttää henkilöstön asiantuntijuutta. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2020.)

Varhaiskasvatus nähdään osana elinikäisen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaislapsuudessa tapahtuvat monet kehityksellisesti keskeiset muutokset, joita varhaiskasvatus tukee merkittävästi. Varhaiskasvatuksen yksi ydinkohdista on kehityksen ja oppimisen tukeminen. Jokainen lapsi huomioidaan varhaiskasvatuksessa yksilöllisesti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi jokaisen lapsen tuen tarpeen määrittämistä. Kolmiportaisen tuen tarpeen mallin avulla lapsi ohjataan joko yleisen, tehostetun tai erityisen tuen piiriin. (Opetushallitus 2020.)

3.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on taata kaikille lapsille tasa-arvoinen ja laadukas päiväkotiarvi, joka tukee lapsen tarpeita. Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen tavoitteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että molempien päämääränä on lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen ja siitä huolehtiminen. Varhaiskasvatus on siis osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua, kun se toimii oman tavoitteensa mukaisesti. Varhaiskasvatuksessa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä ovat esimerkiksi lasten yksilöllisten tuen tarpeiden tunnistaminen ja niiden huomioiminen päivittäisissä toiminnoissa. Lasten kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan parhaiten, kun päiväkodin arjen suunnittelussa on huomioitu jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. Jokainen lapsi tarvitsee tukea yksilölliseen kehitykseen ja oppimiseen. (Heinonen ym. 2016, 180.)

Ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan ennakoivaa toimintaa, jolla pyritään edistämään lapsen tai perheen terveyttä, turvallisuutta ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lastensuojelun tarjoaman ennaltaehkäisevän työn avulla pyritään ehkäisemään ongelmien syntymistä tai jo olemassa olevien ongelmien pahenemista. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on vähentää uusien lastensuojelun asiakkuuksien syntymistä edistämällä ja tukemalla lapsen kasvua, kehitystä ja turvallisuutta. Ennaltaehkäisevää lastensuojelutyöhön kuuluu esimerkiksi varhaisen tuen järjestäminen, vanhemmuuden tukeminen, pedagogiset järjestelyt, sekä yksilölliset tukitoimet. (Heinonen ym. 2016, 177.) Lastensuojelulaki (417/2007, §3a) määrittelee ennaltaehkäisevän lastensuojelun olevan lapsen kasvun, kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaamista ja vanhemmuuden tukemista. Ennaltaehkäisevää lastensuojelupalveluita ovat esimerkiksi lapsiperheiden peruspalveluihin kuuluvat neuvolatoiminta ja varhaiskasvatus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.)

Sosiaalihuoltolakia (1301/2014) uudistettiin vuonna 2015 siten niin, että vaikutukset ulottuvat myös lastensuojelulakiin. Uudistuksen tavoitteena on vähentää lastensuojeluilmoitusten määrää ja lastensuojelun asiakkuuksia tarjoamalla perheelle varhaisemmassa vaiheessa ennaltaehkäisevään lastensuojelun palveluita, kuten perheneuvontaa tai perhetyötä. Kun erilaisia yksilöllisesti räätälöityjä tuen muotoja tarjotaan lapselle ja perheelle riittävän varhain, pystytään vähentämään lastensuojelun kuormittumista. Täten lastensuojelun asiakkuus on vasta viimeinen tukitoimi, jos muut tuen muodot todetaan riittävämmiksi. (Heinonen ym. 2016, 178.)

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on helppo havainnoida lasten kasvua ja kehitystä, sillä lapsia nähdään päivittäin. Näin ollen työntekijöiden on helppo huomata ja arvioida lasten tuen tarpeet tai esimerkiksi asiat, jotka perheen sisällä vaikuttavat lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Kun lapsen erilaiset tuen tarpeet on tunnistettu, laaditaan niihin tarvittavat tukitoimet. Varhaiskasvatus tukee jokaista perhettä eri tavoin. Jotta jokainen perhe saisi tarvitsemansa tuen, on tärkeää, että varhaiskasvatuksen työntekijät kartoittavat lapsen ja perheen tuen tarpeet hyvissä ajoin. Näin ehkäistään mahdollisten jo olemassa olevien ongelmien suurenemista. Lasta tuetaan hänen tarvitsemallaan tavalla esimerkiksi päiväkotiarjen toimintoja suunnittelemalla ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan avustuksella. (Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Varhaiskasvatuksessa huomiota kiinnitetään myös esimerkiksi lapsen vaihtuvaan käytökseen. Lapsen kokema turvattomuus, yksinäisyys tai jopa merkit kaltoinkohtelusta kotona ovat asioita, jotka kasvattajan on otettava puheeksi vanhempien kanssa. Varhaiskasvatus tukee ennaltaehkäisevästi lapsen kasvua ja kehitystä esimerkiksi tuen tarpeiden tunnistajana, mutta yhteistyötä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi voidaan tehdä myös muiden lapsi ja perhepalvelujen kanssa. Esimerkiksi tekemällä yhteistyötä lastensuojelun kanssa hyödynnetään eri asiantuntijoiden vahvuuksia ja asiantuntemusta ja tuetaan näin ollen lapsen hyvinvointia parhaalla mahdollisella tavalla. (Heinonen ym. 2016, 179-181.)

Myös vanhempien ja vanhemmuuden tukeminen ovat osa varhaiskasvatuksessa toteutettavaa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Vanhempien tukeminen on osa lapsen oikeuksien sopimusta ja perustuslakia. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että vanhemmat ja kasvattajat toimivat yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Ensisijaisesti vanhemmat ovat päävastuussa lastensa kasvatuksesta, mutta varhaiskasvatus tukee vanhempia tässä tärkeässä tehtävässä. Tutkimusten mukaan vanhemmilla esiintyy pääsääntöisesti enemmän huolta omaan vanhemmuuteensa

liittyen, kuin lapsen kasvuun ja kehitykseen. Vanhemmuuden tukeminen on yhtä tärkeää, sillä heidän hyvinvointinsa on aina yhteydessä myös lasten ja koko perheen hyvinvointiin. Varhaiskasvatus mahdollistaa myös molempien vanhempien työssä käymisen. Tämä puolestaan takaa vanhemmille lapsen kehityksen kannalta riittävän elintason. (Heinonen ym. 2016, 180-182, 223-224.)

Varhaiskasvatuksella on monia positiivisia vaikutuksia lapsen yksilölliseen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Varhaiskasvatus mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutumisen. Lapsen kognitiiviset ja sosiaaliset taidot pääsevät kehittymään varhaiskasvatuksessa merkittävästi. Huolellisesti suunniteltu pedagoginen toiminta luo lapselle päivittäin merkityksellisiä oppimiskokemuksia, jotka puolestaan vaikuttavat positiivisesti lapsen hyvinvointiin. Varhaiskasvatus luo lapsille hyvän pohjan perusopetukseen siirtymiselle. Vaikka kaikkien lasten on katsottu hyötyvän varhaiskasvatuksesta, tutkimukset osoittavat, että eniten varhaiskasvatuksesta hyötyvät vaikeammista oloista tulleet lapset ja esimerkiksi ne, joilla ongelmia oppimisen ja kehityksen osa-alueilla. (Heinonen ym. 2016, 213.)

Varhaiskasvatuksen positiivisia vaikutuksia voidaan tarkastella niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin. Varhaiskasvatus on paljon muutakin kuin lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämistä. Se on myös vanhemmuuden tukemista, oppimisen mahdollistamista ja tarvittavien tukitoimien järjestämistä esimerkiksi lapsille, jotka kuuluvat johonkin muuhun kuin yleisin tuen piiriin. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös avohuollon tukitoimena, jolloin se on osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Avohuollon tukitoimena varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on oma asiakassuunnitelma, johon tulee kirjata erilliset tavoitteet, joihin varhaiskasvatuksella pyritään (Lastensuojelun käsikirja 2021). Ennaltaehkäisevää lastensuojelua voidaan toteuttaa jo äitiysneuvolassa, mutta erityisesti varhaiskasvatusikäiset lapset hyötyvät siitä paljon. Varhaiskasvatuksessa toteutuva tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja syrjäytymisen ehkäisy vaikuttavat positiivisesti koko yhteiskuntaamme ja sen tulevaisuuteen. Varhaiskasvatuksessa kaikki lapset saavat taustoistaan huolimatta yhtäläiset valmiudet oppimiseen ja kehitykseen. (Heinonen 2016, 181-182.)

3.3 Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on merkittävä osa lapsen varhaiskasvatusta. Vanhempien ja kasvattajien välisestä yhteistyöstä voidaan käyttää termejä

kasvatuskumppanuus tai kasvatusyhteistyö. Kuuleminen, kunnioittaminen, luottamus ja dialogisuuden periaatteet ovat onnistuneen kasvatusyhteistyön edellytyksiä. (Heinonen ym. 2016, 225.) Kasvatusyhteistyössä yhdistyvät esimerkiksi kasvattajien teoreettinen asiantuntijuus ja kaikki se tieto, mitä vanhemmat lapsestaan kertovat. Kasvattajien ja vanhempien välinen yhteistyö mahdollistaa lapsen laadukkaan kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen. Kasvatusyhteistyö tarjoaa tukea myös vanhemmuuteen. Perheiden ja vanhemmuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa on ensisijaisen tärkeää, sillä se vaikuttaa ratkaisevasti koko perheen hyvinvointiin. Vanhemmuutta tulee tukea päivähoitossa jo pelkästään sen takia, että siitä säädetään varhaiskasvatuslaissa. Yksi varhaiskasvatuslain tavoitteista onkin vanhempien tukeminen kasvatustyössä (Varhaiskasvatuslaki 2021).

Kasvatusyhteistyön perustana on niin vanhempien, kuin ammattikasvattajien yhteinen jaettu tieto. Molempien osapuolten panos on tärkeää. Ei riitä, että vain toinen osapuolista sitoutuu toimintaan. Kun sekä kasvattajien ammatillinen tieto, että vanhempien tiedot ja havainnot lapsesta yhdistetään, turvataan ja edistetään lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kehitystä. (Lämsä 2013, 58-59.) Lapsen edun mukaisen kasvatusyhteistyön syntymisen perustana on luottamus, joka rakentuu vähitellen. Tavoitteena on, että kasvattajat ja vanhemmat pystyvät keskustelemaan avoimesti kaikista lapseen liittyvistä asioista. Vanhempien ja kasvattajien välinen kasvatusyhteistyö lähtee rakentumaan jo tutustumiskäyneillä ja aloituskeskustelussa. Tämän jälkeen kasvatusyhteistyön jatkaa muodostumistaan päivittäisissä kohtaamisissa ja varhaiskasvatuskeskusteluissa. Kun kasvattajien ja kodin välinen yhteistyö on rakentunut vakaalle pohjalle, myös esimerkiksi vaikeista asioista puhuminen luontevaa. (Heinonen ym. 2016, 226.)

Perheiden kanssa tehtävän yhteistyön yhtenä tavoitteena on vanhempien vanhemmuuden tukeminen ja edistäminen. Sen avulla vanhemmat voivat tulla tietoisiksi lapsen tarpeista ja kehitysvaiheista. (Salminen & Tynninen 2011, 33). Kasvatusyhteistyön avulla lisätään vanhempien osallisuutta, ammatillista tietoisuutta ja tunnistetaan esimerkiksi lapsen mahdollisia erityisen tuen tarpeita. Vanhempien osallisuutta tuetaan esimerkiksi varhaiskasvatuskeskusteluissa, jossa vanhemmat voivat esittää omia toiveitaan lapsen päivähoitoon liittyen. Myös lapsi kokee luottamusta nähdessään vanhempien ja kasvattajien toimivan yhteistyön. Kasvatusyhteistyöstä löytyy maininta myös valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Vanhempien ja kasvattajien välinen kasvatusyhteistyö turvaa ja edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Kasvatusyhteistyö mahdollistaa lapsen arjen jakamisen päiväkodin ja kodin välillä. Varhaiskasvatuksen työntekijän on tärkeä muistaa, että päiväkodin ja kodin välinen jaettu kasvatustehtävä saa aina alkunsa kotoa. Vanhempien arvot, näkemykset ja toiveet lapsen kasvatuksen suhteen tulee aina huomioida. Kasvatusyhteistyö tukee ja täydentää lapsen jo kotona opittuja perusarvoja ja käytöstapoja. Kasvattajana tulee kiinnittää huomiota siihen, miten oma osaaminen ja asiantuntijuus tuodaan esille ja miten vanhemman asiantuntijuus lapsestaan huomioidaan. Onnistuneena kasvatusyhteistyö tukee lapsen tasapainoista kehitystä hänelle tärkeissä toimintaympäristöissä. On muistettava, että viime kädessä vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten. (Lämsä 2013, 58.)

Kasvatusyhteistyö tukee vanhemmuutta, mutta se helpottaa myös kasvattajien työskentelyä merkittävästi. Onnistuneen kasvatusyhteistyön avulla kasvattajat oppivat tuntemaan lasta yhä paremmin saamalla tietoa lapsesta ja hänen arjestaan kotona. Näiden tietojen pohjalta kasvattajan on helppo suunnitella toimintaa lapsen kehitysvaiheita ja tarpeita tukeviksi esimerkiksi lapsen mielenkiinnon kohteita hyödyntämällä. Kasvatusyhteistyö mahdollistaa näin ollen lasten yksilöllisen huomioimisen.

Vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön kuuluu myös omat haasteensa. Haasteita voivat tuoda esimerkiksi vanhemmat, joiden kanssa kommunikoiminen on erittäin hankalaa. Vanhempien voi olla vaikea ottaa sellaista tietoa vastaan, joka viittaa lapsen vaikeuksiin. Osa vanhemmista voi käyttäytyä hyvinkin välinpitämättömästi edellä mainituissa tilanteissa esimerkiksi vetäytymällä kokonaan pois vuorovaikutustilanteista. Toiset voivat puolestaan käyttäytyä hyvinkin hyökkäävästi ja syyttävästi kasvattajia kohtaan, jolloin lapsen edun mukaisen kasvatusyhteistyön syntyminen on lähes mahdotonta. (Lämsä 2013, 163.)

Kun kasvattajan on otettava vanhempien kanssa haastavampia asioita puheeksi, on tärkeä huomioida muutama asia. Yhä useammin työntekijät saattavat esittää asian asiantuntijuuttaan korostaen. Vanhemmat voivat kokea sen hyökkäyksenä heidän vanhemmuuttaan kohtaan. Kyseinen toimintatapa heikentää kasvatusyhteistyön ideaa, sillä vanhempien omille mielipiteille pitäisi antaa mahdollisimman paljon tilaa ja asiasta tuli keskustella myös heidän näkökulmansa kautta. (Juusola 2011, 233.) Kasvattajien asiantuntijuutta ei myöskään tule hyödyntää niin, että kasvattajat antaisivat vanhemmille valmiita vastauksia. Kasvatusyhteistyössä tärkeämpää on vanhempien rinnalla kulkeminen ja yhdessä toimiminen. (Salminen & Tynninen 2011, 35-36.)

Haasteita perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön asettavat myös vanhempien ja ammattilaisten mahdolliset näkemyserot asioihin. Näitä tilanteita voidaan kuitenkin välttää,

jos kasvattajan ja vanhemman välille on muodostunut kunnioittava, tasavertainen ja luottamuksellinen suhde. Kaikista tärkeimpänä kasvatusyhteistyön kivijalkana voidaan pitää luottamusta. Ilman kasvattajien ja vanhempien välistä keskinäistä luottamussuhdetta, kasvatusyhteistyö ei toimi lapsen kannalta edullisella tavalla. Esimerkiksi vanhempien negatiivinen käyttäytyminen ja kasvattajien näkökulmien kyseenalaistaminen ovat yleisiä silloin, kun luottamussuhde ei ole vanhempien ja kasvattajien välillä päässyt muodostumaan. Luottamuksen perustana pidetään toisen kuulemistä ja kunnioittamista. (Juusola 2011, 233-234.)

Työntekijä voi kokea haastaviksi tai epämiellyttäväksi juuri ne tilanteet, jossa huolta herättävät tai ikävät asiat tulee ottaa puheeksi. Moni kasvattajista pelkkää vaikeista asioista keskustelemisen horjuttavan vanhempien ja kasvattajien välille syntynyttä vuorovaikutussuhdetta. Työntekijä voi joutua pitkään miettimään, miten kertoa vanhemmille kyseisistä asioista. Kun kasvattajien ja vanhempien välille on muodostunut avoin ja luottamuksellinen suhde, vaikeistakin asioista puhuminen helpompaa. (Salminen & Tynninen 2011, 34.) Vaikeita asioita voi lähestyä esimerkiksi vanhempien asiantuntijuutta hyödyntämällä. Kasvattaja voi esimerkiksi kysyä vanhemmalta neuvoja tai mielipidettä asiaan. Kasvattaja ilmaisee ikään kuin avun tarpeensa ja korostaa vanhempien asiantuntijuutta. Näin ollen vanhemmat kokevat itsensä samanarvoisiksi kasvattajien kanssa, verraten esimerkiksi asetelmaan, jossa vanhempi kokisi viestin tulevan ylempää. (Koivunen 2009, 158.) Tärkeintä olisi juuri se, että vanhemmat kokisivat olevansa tasavertaisia kasvattajia päiväkodin työntekijöiden kanssa

3.4 Varhainen puuttuminen varhaiskasvatuksessa

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan lyhykäisyydessään sitä, että lapsen kasvuun, kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavat asiat pyritään havaitsemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämän jälkeen mietitään ja suunnitellaan erilaisia keinoja ja tapoja, jolla lasta voidaan auttaa ja tukea. Varhaisen puuttumisen taustalla on usein huoli lapsesta. Varhaiskasvatusikäisillä huoli voi liittyä esimerkiksi poikkeavaan käytökseen, puheeseen tai yleiseen hyvinvointiin. Varhaisen puuttumisen tavoitteena on ehkäistä lapsen ongelmien kasaantumista, sillä usein yksi hoitamaton ongelma voi johtaa toiseen. Varhainen puuttuminen on näin ollen ennalta ehkäisevää toimintaa ja on hyvin tärkeää, että se alkaa jo päiväkodista. Ennen kouluikää aloitettu

varhainen puuttuminen on tuloksellisempaa, kuin vasta kouluiässä aloitettu. (Huhtanen 2004, 28-29, 189.)

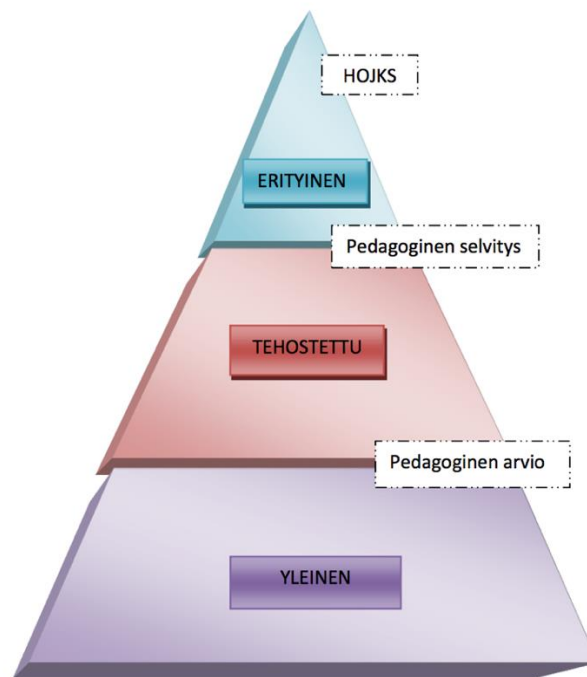
Varhaiskasvatuksessa varhaista puuttumista on se, että kasvattaja havaitsee ja huomioi lasten kasvua ja kehitystä. Kasvattaja voi kiinnittää huomiota esimerkiksi lapsen kasvuoloihin, jotka vaikuttavat ratkaisevasti lapsen käytökseen, kehitykseen ja hyvinvointiin. Työntekijä voi havaintojensa pohjalta huolestua esimerkiksi siitä, ettei lapsen kasvuolot turvaa riittävästi hänen kasvuun ja kehitystään. Jos kasvattajan huoli lapsen hyvinvoinnista herää, on hänen ruvettava seuraamaan tilannetta entistä tarkemmin. Varhaiskasvatusikäisen lapsen kasvuun ja kehitykseen kuuluu paljon erilaisia vaiheita. Joitain näkyviä ongelmia voidaan pyrkiä selittämään sillä, että ne ovat normaaleita ohimeneviä vaiheita. Huolen puheeksi ottaminen matalalla kynnyksellä mahdollisimman nopeasti, on kuitenkin lapsen edun mukaista. (Huhtanen 2004, 9.) Jo pelkästään lastensuojelulaki (417/2007, 2§) määrää, että lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee tukea lapsen huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjota perheelle tarvittavaa apua riittävän varhain, sekä ohjata lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lapsen käytöksen tai toimintakyvyn muutokset ovat merkkejä, joista huoli lapsen hyvinvoinnista yleensä herää. Fyysisen väkivallan merkit, kuten mustelmat, päävammat tai paikalliset ihovammat ovat helposti tunnistettavissa. Lapsen kaltoinkohtelu voi olla kuitenkin usein haastavaa tunnistaa, jos merkkejä fyysisestä väkivallasta ei ole. Psykykinen kaltoinkohtelu tai laiminlyöminen voi oireilla muun muassa oppimisvaikeutena, itkuisuutena tai levottomuutena. Kaltoinkohtelun tunnistaminen vaatii yleensä moniammatillista yhteistyötä terveyden- ja sosiaalihuollon työntekijöiden kanssa. (Nelimarkka 2018, 5-7.)

Vanhempien kanssa asiat otetaan puheeksi avoimesti tukea tarjoten ja yhdessä erilaisia vaihtoehtoja pohtien. Varhaisessa puuttumisessa lähtökohtana on se, että kasvattajien ja vanhempien voimavarat yhdistetään lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Joskus kasvattaja voi tarvita toisten alan ammattilaisten näkemystä ja apua lapsen tilanteeseen, jolloin moniammatillinen työskentely usein käynnistyy. Moniammatillinen yhteistyö on osa varhaista puuttumista. Kun yhdistetään useiden eri asiantuntijoiden tiedot ja taidot, saadaan sovittua ja luotua lasta parhaalla mahdollisella tavalla tukevat toimenpiteet. Varhaista puuttumista ovat kaikki lapselle suunnitellut sosiaaliset, lääketieteelliset, psykologiset ja kasvatukselliset toimenpiteet, joiden avulla tuetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja hyvinvointia. (Huhtanen 2004, 189.)

Jokainen lapsi tarvitsee yksilöllistä tukea kasvaakseen ja oppiakseen. Tuen tarpeen määrittäminen ja tarvittavien tukitoimien järjestäminen ovat varhaista puuttumista

varhaiskasvatuksessa. Lapsi voi kuulua yleisen tuen, tehostetun tuen tai erityisen tuen piiriin. Kun lapsen tuen tarpeita arvioidaan, kiinnitetään huomiota lapsen käytökseen ja kehitykseen suhteessa hänen ikätasoonsa. Arvioinnissa tärkeässä osassa on myös lapsen kasvuympäristön hahmottaminen, sillä ympäristö, jossa lapsi kasvaa, vaikuttaa merkittävästi hänen kasvuun ja kehitykseen. (Huhtanen 2004, 9-11.)

Kuva: Tuen kolmiportaisuus

Kuvio 1: Tuen kolmiportaisuus (Keuruun kaupunki 2021).

Kolmiportaisen tuen mallissa alimpana on yleinen tuki, joka kuuluu jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella. Yleisen tuen saaminen ei vaadi erillisiä päätöksiä, vaan sitä tarjotaan lähtökohtaisesti kaikille varhaiskasvatukseen osallistuvilla. Yleinen tuki on ennalta ehkäisevää, tavoitteellista ja lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa toimintaa. (Kolmiportaisen tuen käsikirja 2016, 4). Esimerkiksi lapsen kehityksen, vuorovaikutuksen ja itsetunnon tukeminen, pienryhmätoiminta, päiväkotiarjen strukturoiminen, toiminta- ja oppimisympäristön suunnittelu ja muokkaaminen, sekä vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ovat osa yleistä tukea. Yleisen tuen järjestämistä ohjaavat

varhaiskasvatussuunnitelmat: valtakunnallinen, paikallinen ja lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma. (Opintopolku 2021.)

Seuraavalla tasolla on tehostettu tuki, johon siirrytään, jos lapsi tarvitsee päivittäisissä toiminnoissa yleisetä tukea enemmän aikuisen yksilöllistä ohjausta ja tukea. Tehostettu tuki sisältää erityispedagogisia menetelmiä ja se on entistä suunnitelmallisempaa ja yksilöllisempää. Tuki perustuu aina huoltajien, kasvattajien, erityisopettajan ja muiden asiantuntijoiden tekemään arvioon lapsen tilanteesta. Lapselle tehdään pedagoginen arvio yhdessä vanhempien, päiväkodin johtajan, erityisopettajan ja lapsen oman ryhmän opettajan kanssa. Kun varhaiskasvatuksen johtaja antaa päätöksen lapsen tehostetun tuen aloittamisesta, se kirjataan tehostetun tuen oppimissuunnitelmaan. Tehostettua tukea ovat esimerkiksi lapsen yksilöllinen ohjaus ja yksilölliset tukitoimet, tiiviimpi yhteistyö vanhempien kanssa, sekä erityisopettajan antama tuki ja ohjaus. Lapsi voi aina siirtyä takaisin tehostetusta tuesta yleiseen tukeen, edellyttäen kuitenkin uutta pedagogista arviointia. (Opintopolku 2021.)

Kun tehostetun tuen tarjoamat tukitoimet eivät ole riittäviä lapselle, siirrytään kolmiporaisen tuen ylimmälle tasolle erityisen tuen piiriin. Usein erityistä tukea saavilla lapsilla on usein kasvuun, kehitykseen tai oppimiseen liittyviä haasteita, jotka estävät tavanomaisen osallistumisen varhaiskasvatukseen. Taustalla voi esimerkiksi olla jokin vamma tai sairaus. Erityiseen tukeen kuuluu lapsen yksilöllisen tukemisen ja tukitoimien lisäksi pedagoginen kuntoutus. Käytännössä erityistä tukea on esimerkiksi avustaja, joka toimii lapsen mukana päiväkotiarjessa, erityisopettajan antama tuki, apuvälineet, sekä toiminnan jaksottaminen. Erityisen tuen järjestäminen vaatii pedagogisen selvityksen, jonka perusteella tehdään hallintopäätös eli erityisen tuen päätös. Päätöksen saamiseen vaikuttaa ratkaisevasti lapsen vanhempien, ryhmän opettajan, erityisopettajan ja muiden lapsen asioista tietävien asiantuntijoiden näkemykset tilanteesta. Päätöksen erityisestä tuesta tekee tässäkin tapauksen varhaiskasvatuksen johtaja. Kun lapsi saa erityisen tuen päätöksen, tarvittavat tiedot kirjataan lapsen erityisen tuen suunnitelmaan. Myös erityisestä tuesta on mahdollista siirtyä tehostettuun tukeen, edellyttäen tässäkin tapauksessa pedagogista selvitystä ja hallinnonpäättöstä. (Opintopolku 2021.)

4 KUN HUOLI VARHAISKASVATUKSESSA HERÄÄ

4.1 Huolen määritelmä

Työntekijän huoli lapsesta herää usein sellaisissa tilanteissa, joissa hän havaitsee lapsen käyttäytymisessä, toimintakyvyssä tai kehityksessä muutoksia aiempaan. Huolella tarkoitetaan siis asiakassuhteessa syntyvää työntekijän kokemusta, joka pohjautuu havaittuun ongelmaan lapsen tai perheen käytöksessä tai voinnissa. Huoli on subjektiivista ennakointia tulevasta, sekä omien toimintamahdollisuuksien arviointia ennakkoinnin avulla (Poutiainen 2016, 75). Huoli kohdistuu työntekijän, lapsen ja muiden lapsen kanalta tärkeiden henkilöiden, kuten vanhempien väliseen suhteeseen. Koska huoli on subjektiivinen tunne, voi työntekijä herkästi epäillä omaa huolen tunnettaan. ”Huoleh-dinko sittenkin turhaan?” saattaa olla kysymys, joka toistuu herkästi työntekijän mielessä. Jokainen kuitenkin havainnoi tilanteita omasta näkökulmastaan ja oman aiemman tietonsa ja kokemustensa perusteella, joten niin sanottua ”väärää” huolta ei ole. (Eriksson & Arnkil 2012, 21-22.)

Työntekijä tekee työssään jatkuvasti havaintoja lapsesta ja perheen tilanteesta – huoli siis herää kohtaamisissa tehtyjen havaintojen pohjalta (Koskimies ym. 2012, 19). Työntekijällä on oma intuitiivinen näkemys lapsen tilanteesta, jota hän peilaa aiempiin tietoihinsa, kokemuksiinsa ja oppimaansa. Huolen tunne tai aste voi vaihdella työntekijästä riippuen, sillä jokainen tarkastelee tilannetta omasta näkökulmastaan ja asiakkaaseen luodun suhteen pohjalta. Työntekijä rakentaa kuvan lapsesta kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen tason avulla. Ajatukset, mielikuvat ja havainnot, jotka syntyvät lapsen tilanteesta, ovat osa kognitiivista tasoa. Koulutuksella, työkokemuksella ja elämäkokemuksella on vaikutusta tähän tasoon. Emotionaaliseen tasoon kuuluvat kaikki ne tunteet, joita työntekijä kokee lapsen tilanteesta. Moraaliseen tasoon kuuluvat puolestaan työntekijän oletukset siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. (Eriksson & Arnkil 2012, 21–22.)

Huolen astetta määrittävät työntekijän omien tunteiden voimakkuus ja niiden laatu. Tavanomaisesti tietoa arvostetaan petollisenakin nähtyä tuntumaa enemmän. Työntekijän henkilökohtainen tuntuma huolesta on kuitenkin tärkeä työväline – se on työntekijän elämäkokemukseen ja koulutukseen perustuva kuva, jota kutsutaan myös hiljaiseksi tiedoksi tai äänettömäksi ammattitaidoksi. Tuntuman pohjalta kiinnitämme erilaisiin asioihin huomiota ja luomme niille tiettyjä merkityksiä. Niin sanottua ”oikeaa” huolen astetta on

vaikeaa määritellä, sillä toiset ovat taipuvaisempia huolestumaan herkemmin. Työntekijän moraalit ja ammattietiikka vaikuttavat velvollisuuden tuntoon toimia tilanteessa – työntekijän pohdittavaksi jää, kuuluuko hänen toimia tilanteen parantamiseksi. (Eriksson & Arnkil 2012, 21.)

4.2 Huolen vyöhykkeistö

Kun huoli lapsesta herää, joutuu työntekijä usein pohtimaan myös omia resurssejaan ja osaamistaan työntekijänä. Eriksson ja Arnkil ovat kehittäneet Stakesin Palmuke-projektissa (2000) huolen vyöhykkeistön, joka on luotu tukemaan työntekijää huolen asteen jäsentämisessä. Vyöhykkeistön avulla työntekijä voi selvittää myös omien voimavarojensa sekä auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä suhteessa huolen eri asteisiin. Vyöhykkeistö on tarkoitettu ainoastaan työntekijän avuksi omien työskentelysuhteiden ja yhteistyötartpeiden kartoittamiseen ja jäsentämiseen, eikä sitä saa käyttää asiakkaiden tai kenenkään muun henkilön luokittelun tai rekisteröinnin välineenä (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021). Vyöhykkeistö on tukemassa myös moniammatillista yhteistyötä (Eriksson & Arnkil 2012, 25).

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toimovus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

Kuvio 2: Huolen vyöhykkeet (Eriksson & Arnkil 2012, 25).

Vyöhykkeistö on jaettu neljään osioon. Työntekijän kokema subjektiivinen huoli lapsen tilanteesta nähdään jatkumona, jonka toisessa päässä tilanne on huoleton ja toisessa päässä lapsi on välittömässä vaarassa. Ensimmäisessä vaiheessa, *huolettomassa tilanteessa (1)*, työntekijällä ei ole syntynyt huolta lapsen tilanteesta. Lapsen kehityksessä, kasvussa tai oppimisessa ei ole haasteita ja ne sujuvat toivotulla tavalla. Työntekijä myös kokee oman suhteensa asiakkaaseen toimivaksi ja uskoo voivansa oman toimintansa kautta tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-26.)

Pienen huolen vyöhykkeellä (2), työntekijällä herää pienimuotoinen huoli lapsesta. Huoli voi esiintyä toistuvasti, mutta työntekijä kokee edelleen luottamusta omia auttamismahdollisuuksiaan kohtaan ja kokee voivansa ottaa asian puheeksi matalalla kynnyksellä. Työntekijä ei koe tarvetta erityiseen yhteistyöhön muiden tahojen kanssa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Pienen huolen vyöhykkeellä mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen ovat hyvä. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-26.)

Kolmannessa vaiheessa, *harmaalla vyöhykkeellä (4-5)*, työntekijän huoli lapsesta on huomattavaa, tuntuva ja kasvaa jatkuvasti. Tässä vaiheessa työntekijä on jo käyttänyt omat auttamiskeinonsa ja usko omiin kykyihin avun antamisesta on heikentynyt. Asiakkuus tuntuu kuormittavalta ja työnjako eri toimijoiden välillä saattaa olla epäselvä. Selvää on kuitenkin, ettei tilanne ole tällä vyöhykkeellä enää yksin työntekijän hallittavissa vaan vaatii lisäresursseja (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Työntekijän huoli kasvaa, mutta samaan aikaan epäröi tuntemuksiaan ja pelkää ylireagoivansa. Harmaalla vyöhykkeellä työntekijä joutuu myös punnitsemaan omia velvollisuuksiaan ja pohtimaan, sitooko häntä tilanteessa vaitiolovelvollisuus vai lastensuojelulain 40 §:n ilmoitusvelvollisuus. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-26.)

Viimeisessä vaiheessa, *suuren huolen alueella (6-7)*, työntekijä arvelee lapsen olevan välittömässä vaarassa, eikä työntekijällä ole auttamismahdollisuuksia enää lähes ollenkaan. Työntekijän on toimittava mahdollisimman pian aktivoimalla muutokseen vaadittavat välttämättömät tahot olemalla yhteydessä sosiaalityöntekijään, poliisiin tai psykiatriin. (Eriksson & Arnkil 2012, 25-26.)

4.3 Huolen puheeksi ottaminen dialogisen keskustelun avulla

Huolen puheeksi ottaminen on kolmivaiheinen menetelmä, jonka kautta varhaiskasvatuksen työntekijät tuovat huolensa vanhempien tietoisuuteen. Menetelmän tarkoituksena

on huolen esiintuominen kunnioittavasti vanhemmille, mutta myös työntekijän huolen tunteen jäsentäminen itselleen. Menetelmän avulla vaikeistakin asioista puhuminen voi tapahtua niin, ettei työntekijä loukkaa toista osapuolta ja suhde vanhempiin ei vahingoitu (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2021). Menetelmän avulla työntekijä pystyy valmistautumaan keskusteluun vanhempien kanssa pohtimalla jo etukäteen omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Puheeksi ottamisen menetelmän ydin on avoin dialoginen keskustelu, jonka tavoitteena on tuoda kaikkien osapuolten näkökulmat aiheesta esille. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.)

Menetelmän ensimmäisen vaiheen ydin on pohtia, minkä vuoksi huoli on herännyt. Mitä muutoksia lapsen käyttäytymisessä tai olemuksessa on tapahtunut ja onko samanlaisia havaintoja lapsen oireilusta tehty jo aiemmin? Kuinka tarpeellista huolen puheeksi ottaminen on, ja mitä seuraisi siitä, ettei huoleen puututa? Työntekijän tulee myös miettiä omaa huolen astettaan – onko kyse pienestä vai suuresta huolesta? Lisäksi tässä vaiheessa työntekijän tulee pohtia omia voimavarojaan, osaamistaan ja mahdollisten lisäresurssien tarvetta. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-18.)

Huolen puheeksi ottamisen menetelmän toinen vaihe lähtee käyntiin juuri ennen huolen puheeksi ottamista. Vaihe päättyy, kun tilanne loppuu. Työntekijän tulee ennen puheeksi ottamista miettiä, millainen suhde hänellä on lapsen vanhempiin. Usein vanhemmat voivat kokea työntekijän tungettelevaksi ja jopa uhkaavaksi – vanhemmat taas ovat tilanteessa niin sanotusti altavastaajina ja kokevat itsensä herkästi haavoittuvaisiksi. Ennakointi on ensiarvoisen tärkeää, sillä sen avulla työntekijä voi jo valmiiksi pohtia vanhempien eri tapoja reagoida keskusteluun ja siten varautua itse paremmin. Keskustelun aikana myös elekieleen on syytä kiinnittää huomiota, sillä sanattoman viestinnän väärinymmärrykset voivat horjuttaa yhteistyötä jatkossa. Huolen esiintuomisen yhteydessä työntekijän kannattaa tuoda esiin myös positiivisia havaintoja lapsen ja perheen voimavaroista ja vahvuuksista. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.)

Puheeksi ottamisen viimeisessä vaiheessa arvioidaan puheeksiottotilanteen sujumista. Onnistuiko työntekijä kertomaan huolesta vanhemmille ja esittikö hän konkreettisia ja havainnollistavia esimerkkejä huolen syistä? Lisäksi tulee pohtia, onnistuttiinko lapselle ja perheelle tarjoamaan heidän tarvitsemaansa tukea ja kuultiinko kaikkien osapuolten mielipiteitä aiheeseen liittyen. Näiden kysymysten lisäksi työntekijän tulisi arvioida myös omia tuntemuksiaan. Oleellista on myös arvioida huolen sen hetkistä tilaa – pienenikö huoli? Huolen puheeksi ottamisen tavoitteena on aina yhteistyön käynnistäminen lapsen

ja perheen tilanteen auttamiseksi. Jos yhteistyö vanhempien kanssa alkaa ja huolen tunne pienenee, on puheeksi ottaminen onnistunut. (Eriksson & Arnkil 2012, 12-17.)

Millä tavalla huoli lapsen tilanteesta sitten tulisi ilmaista? Sen sijaan, että työntekijä asettuu vanhempia vastaan ja kehottaa heitä muuttamaan toimintatapojaan, tulisi työntekijän avata dialogi ja esittää huolensa asiallisesti ja pyytäen vanhempien apua huolensa vähentämiseksi. Dialogilla tarkoitetaan vuoropuhelua, jossa osapuolten tavoitteena on ymmärtää toisen ajatuksia ja mielipiteitä – se eroaa tavallisesta keskustelusta siten, että päätöksenteon sijaan dialogiseen keskustelun päämääränä on pyrkiä luomaan uusia mahdollisuuksia ja erilaisia näkökulmia. Dialogisessa keskustelussa keskeistä on aito kiinnostus toista ihmistä, sekä hänen näkemyksiään ja pyrkimyksiään kohtaan. Kun työntekijä ottaa huolen lapsesta puheeksi vanhempien kanssa, hänen pyrkimyksensä on aloittaa yhdessä ajattelemisen prosessi. Toimiva ammatillinen vuorovaikutussuhde on dialogisen keskustelun ja vuorovaikutuksen mahdollistaja. (Koskimies ym. 2012, 67.)

Asiaan liittyvät osapuolet kokoontuvat keskustelemaan perheen elämään liittyvistä tilanteista, jonka jälkeen yhdessä varhaiskasvatuksen työntekijän ja perheen kanssa paikannetaan sellaiset tilanteet, joihin liittyy eriasteinen huoli. Dialogeissa voidaan pohtia kysymyksiä, kuten ”mikä perheessämme toimii” tai ”mitä toimia vahvistamme”. Tärkeää on perheen voimavarojen jäsentäminen. Dialogisessa keskustelussa jäsenet havainnoivat omaa ajatteluaan ja pyrkivät jäsentämään sitä. (Koskimies ym. 2012, 7.)

Dialogisen keskustelun lähtökohtana on, että kaikki tunteet ovat todellisia, kaikki havainnot ovat aitoja, jokaisella on keskustelun aikana ilmaista tunteensa ja havaintonsa ja jokaisella on velvollisuus kuunnella muiden havaintoja. Kenenkään ei tarvitse ratkaista ongelmia yksin. Kaikkien osapuolten ajatuksilla on merkitystä ja toista osapuolta ei määritellä omien mielipiteiden perusteella. Oleellista on, että asiasta ei nähdä kohteena, vaan oman elämänsä pääkohteena. Vastauksia etsitään asiakkaan omaan elämään. (Vilén 2010, 77-78.)

Vääristyneellä dialogilla tarkoitetaan tilannetta, jossa työntekijät ovat sopineet keskenään etukäteen, miten perheen tilannetta tulisi muuttaa. Autoritaarisuus päätöksenteossa ja kohtaamisessa ei kuulu hyvien käytäntöjen dialogiin. Tällöin asiakkaan kuuleminen ja näkemykset jäävät huomioimatta. Asiakkaan asioita ei myöskään tule ratkaista kuulematta muita lapsen tai perheen kanssa työskenteleviä tahoja. Dialogiin ei kuulu se, että työntekijän omat tarpeet säätelevät asiakkaalle asetettuja tavoitteita. Tavoitteet tulee muodostaa aina yhdessä asiakkaan kanssa, asiakkaan näkökulmasta peilaten, ei työntekijäkeskeisesti. Dialogi ei ole onnistunut myöskään sellaisissa tilanteissa, joissa yksi

tai useampi osapuoli seuraa hiljaa sivusta, eikä tuo esiin omia näkemyksiä. (Vilén ym. 2010, 79.)

4.4 Ennakoimalla parempaan lopputulokseen

Kun työntekijä on saanut kuvan lapsen tilanteesta ja huoli on herännyt, tulee hänen alkaa toimia tilanteen ratkaisemiseksi. Vastuu huolen puheeksi ottamisesta on sillä, kenen huoli on herännyt. Huolen puheeksi ottaminen vanhempien kanssa voi tuntua työntekijästä haastavalta, mutta on äärimmäisen tärkeää ongelmien varhaisen tunnistamisen ja ehkäisyn kannalta, että tilanteeseen puututaan mahdollisimman varhain. Kun huoli otetaan puheeksi riittävän ajoissa, voidaan ennaltaehkäistä ongelmien kasaantumista ja edistää lapsen ja perheen hyvinvointia. Huolen puheeksi ottaminen vaatii työntekijältä sensitiivisyyttä ja ammatillista rohkeutta, erityisesti tilanteissa, joiden taustalla rikollisuutta, mielenterveys- tai päihdeongelmia tai taloudellisia vaikeuksia. Perheen elämään puuttuminen ja mahdollisen lapsen kaltoinkohtelun ottaminen puheeksi on vaikeaa, mutta toisaalta sillä viestitetään myös vanhemmille, että vaikeistakin asioista saa puhua ja apua on mahdollista saada (Inkilä 2015, 23). Koska moniin perheen vaikeuksiin liittyy yhteiskunnassa stigmaa ja jopa syyllisyyttä, on tärkeää, ettei perhettä leimata heidän ongelmiansa vuoksi. Työntekijän vastuulla on kuitenkin rohkaista vanhempia puhumaan lasten kohtaamista ongelmista tai perheessä tapahtuneista muutoksista, jotta varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tukea lasta entistä paremmin. (Heinonen ym. 2016, 189).

Huolen puheeksi ottaminen kunnioittavasti on jokaisen työntekijän velvollisuus – syyttely ei ainakaan edistä yhteistyötä perheen ja työntekijöiden välillä. Kun huoli tuodaan esiin kunnioittavalla tavalla ja riittävän varhain, suhde perheen ja ammattilaisten välillä voi jopa parantua. Kunnioittavalla puheeksi ottamisella tähdätään aitoon yhteistyöhön. Perheen sitoutuminen työskentelyyn on todennäköisempää tilanteissa, joissa osapuolet kohdataan hyvässä vuorovaikutuksessa, avoimessa dialogissa ja arvostavasti. Vanhemmille tulee antaa mahdollisuus kertoa myös omat näkemyksensä ja tuen ja huolen tarpeensa, ja siten pyrkiä rakentamaan avoimesti ja yhdessä lasta ja koko perhettä tukeva verkosto. (Koskimies ym. 2012, 17, 21.)

Huolen puheeksi ottamisen ytimenä on ennakointi. Ennakoinnilla tarkoitetaan tässä tapauksessa työntekijän mielessään tekemiä, niin sanottuja ”ajatuskokeita”, joiden kautta hän pohtii mahdollisia huolen puheeksi ottamisesta syntyviä seurauksia. Ennakointi on pääsääntöisesti selkeää ja tietoista. Tietoisen ennakkoinnin avulla työntekijä voi löytää

sellaisen toimintatavan, jonka hän uskoo johtavan lapsen ja perheen, mutta myös työntekijän kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen – varhaiskasvattajan näkökulmasta sellaiseen, jossa kontakti vanhempiin säilyy ja lapsen tilanteessa tapahtuu muutos parempaan. Tietoisesti ennakoivan työotteen avulla työntekijä pystyy jäsentämään ja selkeyttämään omaa toimintaansa. Kun työntekijän huoli lapsesta herää, alkaa hän automaattisesti pohtimaan, mitä tilanteessa tulisi tehdä, miten olla avuksi ja mitä mahdollisia seurauksia toimilla on. Ennakoinnin avulla työntekijä löytää usein toivoa ja uusia toimintatapoja tilanteen ratkaisemiseksi. Ennakoinnit eivät usein osu oikeaan, eikä niiden tarvitsekaan. Tarkoitus ei ole yrittää selvittää, mitä tulee tapahtumaan. Keskeistä on työntekijän tietoinen pohdinta aiheesta: mikä juuri tässä tilanteessa kiinnittää hänen huomionsa? Se, osuuko työntekijän ennakointi oikeaan, on toisarvoista. Olennaisinta on työntekijän ja perheen välinen lisääntynyt ymmärrys ja sen vaikutus tulevaa työskentelyä varten. (Eriksson & Arnkil 2012, 27-28.)

Mikäli työntekijä ennakoi puheeksi ottamisen välittömänä reaktiona myönteisen suhtautumisen, on hänen helpompi ottaa asia puheeksi perheen kanssa. Jos työntekijä uskoo, että vastassa on kielteinen reaktio, kynnyks huolen puheeksi ottamiseen yleensä kasvaa. Tällaisissa tilanteissa työntekijä on kuitenkin usein valmistautunut henkisesti paremmin ja miettinyt huolellisemmin, miten tilanteessa tulisi toimia. Kun työntekijä on ennakoit kielteisen reaktion, hän ei mene hämilleen tai pelästy yhtä herkästi. Tällöin työntekijän on helpompaa kohdata vanhempien reaktio rauhallisesti ja jatkaa keskustelua asiallisesti. Kielteinen reaktio on luonnollista ja siihen on hyvä varautua. (Erikson & Arnkil 2012, 28.)

Huoleen kuuluu lähes poikkeuksetta myös surua, vihaisuutta tai torjumista. Lapsen huoltaja on saattanut olla hyvinkin tietoinen ongelmista, mutta on puolustusmekanismina työntänyt ikävät asiat mielestä. Kun työntekijä osoittaa huolen, saattaa toisen osapuolen tunteet alkaa purkautumaan. Kieltäytyminen tai puolustautuminen ovat myös normaaleja reaktioita. Huolta puheeksi otettaessa on kuitenkin aina syytä arvioida, voiko tilanteeseen liittyä väkivallan uhkaa. Työntekijän turvallisuus ei saa vaarantua, joten huolen vakavuuden ja luonteen kannalta tulee miettiä, tarvitaanko keskustelun käymiseen lisäresursseja. Äärimmäisessä tapauksessa voidaan turvautua toiseen viranomaistahoon, jolla on suuremmat toimintavaltuudet. Työntekijän on kuitenkin varmistettava, että lapsen asia viedään eteenpäin kaikesta huolimatta – se on hänen velvollisuutensa. (Erikson & Arnkil 2012, 29.)

4.5 Palveluihin ohjaaminen ja moniammatillinen yhteistyö

Lapsi ja hänen perheensä ovat oikeutettuja saamaan viipymättä lapsen kehityksen ja terveyden kannalta välttämättömiä sosiaalipalveluita. Näistä palveluista säädetään sosiaalihuoltolain 13 §:ssä, joka käsittelee lapsen terveyden ja kehityksen turvaamista. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita tulee järjestää tarvittavassa laajuudessa sinä vuorokauden aikana, jona niitä tarvitaan. Palveluiden tulee tukea lapsen huolenpidossa vanhempia, huoltajia tai muita lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavia henkilöitä. Säännös merkitsee käytännössä sitä, että lapsella ja muulla perheellä on oikeus saada sosiaalipalveluita ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Kananaja ym. 2017, 217-218.)

Kun varhaiskasvatuksen työntekijän huoli lapsesta on herännyt ja työntekijän omat voimavarat tai osaaminen tilanteen ratkaisemiseksi on riittämätöntä, tulee hänen hakea apua muilta toimijoilta. Lasten ja vanhempien ongelmat ja huolet harvoin kohdistuvat pelkästään varhaiskasvatuksen, opetuksen, terveydenhuollon tai sosiaalihuollon henkilöstölle – sen vuoksi tarvitaan yhteisiä keinoja sektorirajat ylittävään toimintaan. Yhteistyön toimivuuden nähdään olevan työntekijää helpottava tekijä, kun huoli täytyy ottaa puheeksi. Yhteisesti sovitut periaatteet, selkeät ja kirjatut toimintamallit ja menettelytavat edesauttavat yhteistyötä niin organisaation sisällä, kuin myös moniammatillisen yhteistyön sujuvuudessa. (Heinonen 2016, 188-190.)

Mikäli huoli on kasvanut huomattavaksi ja liikutaan jo harmaalla vyöhykkeellä, tulee työntekijän tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten velvollisuutena sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:n mukaan on ohjata perhe hakemaan sosiaalipalveluja. Yhteydenotto sosiaalihuoltoon edellyttää kuitenkin, että asianomaiset ovat siihen suostuvaisia. Mikäli perhe kieltäytyy yhteydenotosta, on vaihtoehtona lastensuojeluilmoitus. Yhteydenoton jälkeen sosiaalihuolto tekee perheestä palvelutarpeen arvioinnin, jonka perusteella lapselle ja perheelle tarjotaan heidän tilanteeseensa sopivia palveluita. Jos sosiaalihuollon tarjoamat palvelut todetaan riittämättömäksi, tulee lastensuojelun kautta tarjottavat palvelut harkittaviksi. (Heinonen 2016, 194-195.)

Perhe voidaan ohjata sosiaalihuoltolain (1301/2014) 26 §:n mukaiseen kasvatus- ja perheneuvontaan, jonka tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia, yksilöllistä kasvua ja myönteistä kehitystä. Kasvatus- ja perheneuvonnassa tuetaan vanhemmuutta ja pyritään vahvistamaan perheiden omia voimavaroja. Lisäksi neuvontaan sisältyy perhe-elämään, ihmissuhteisiin, sosiaalisiin taitoihin ja lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää

arviointia, asiantuntijaneuvontaa ja ohjausta. Neuvonta on sosiaalipalvelu, jota toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä sosiaalityön, lääketieteen, psykologian ja tarvittaessa myös muiden ammattilaisten kanssa. (Kananoja ym. 2017, 220-221.)

Lapsiperheillä on oikeus sosiaalihuoltolain (1301/2014) 18 §:n mukaiseen perhetyöhön, jolla tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella tai muulla tarvittavalla muodolla tilanteissa, joissa perhe tarvitsee tukea omien voimavarojensa vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä voidaan tarjota varhaiskasvatuksessa, joka voi olla perhekohtaista työtä, vertaisryhmätyöskentelyä tai varhaiskasvatuksen henkilökunnan perheelle tarjoamaa konsultointia, ohjausta tai koulutusta. Perhetyön sisältö on vanhemmuuden tukeminen, lapsen kasvatuksen ja hoidon ohjaaminen, arjen hallinnan tukeminen, perheen vuorovaikutustaitojen tukeminen ja sosiaalisten verkostojen tukeminen. Käytännössä perhe voi saada apua siis esimerkiksi kotitöihin tai lasten hoitamiseen. Perhetyö on joko ennaltaehkäisevää tai korjaavaa, kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työskentelyä lapsiperheiden kanssa. Perhetyöllä voidaan ehkäistä matalalla kynnyksellä perheiden tilanteiden kriisiytymistä ja ongelmien kasaantumista. Myös perhetyötä toteutetaan pääasiassa moniammatillisesti. (Kananoja ym. 2017, 218.)

Perhe on oikeutettu myös kotipalveluun, jonka tarkoitus on asumiseen, lasten hoitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, asiointiin tai muuhun jokapäiväiseen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä auttamista. Kotipalvelusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 19 §:ssä. Kotipalvelun painopiste on edellisiä tukimuotoja enemmän asiakkaan toimintakyvyn ylläpitäminen sekä asiakkaan tukeminen niin, että hän kykenee selviämään jokapäiväisen elämän toiminnoissa. Kotipalvelua tarjotaan perheen tarpeesta riippuen joko tilapäisesti, tai jatkuvasti ja säännöllisesti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Käytännössä toiminta voi olla esimerkiksi lastenhoitoapua tai kodinhoitoa. (Kananoja ym. 2017, 219.)

Edellä mainittujen palveluiden lisäksi voidaan perheelle tarjota myös tukihenkilö tai -perhetoimintaa. Tukihenkilöpalveluista säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 28 §:ssä. Tukihenkilön tai -perheen tarkoituksena on helpottaa perheen kuormitusta esimerkiksi tukemalla arjen sujumisessa, viettämällä aikaa lapsen kanssa, auttamalla harrastuksiin viemisessä. Tukihenkilötapaamiset järjestetään lapsen ja perheen omassa elinympäristössä. Tukiperhetoiminnassa lapsi voi viettää aikaa ja yöpyä tukiperheen luona säännöllisesti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Mikäli työntekijä havaitsee lapsen tilanteen olevan todella kriisiytynyt tai lapsen olevan vaarassa, tulee lapsesta tehdä lastensuojeluilmoitus. Kaikilla sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä ja näiden palveluiden tuottajilla, opetustoimella ja poliisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli he havaitsevat tai ovat saaneet työtehtävässään tietää lapsesta, jonka turvallisuus on vaarantunut, lapsen oma käyttäytyminen tai hoidon ja huolenpidon tarve edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä. Ilmoitus on tehtävä välittömästi, eikä sen tekemistä voi delegoida kenellekään toiselle työntekijälle tai esimiehelle. Vaitiolovelvollisuus ei ole esteenä lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Lastensuojeluilmoituksen taustalla voi olla monia eri syitä, kuten esimerkiksi lapsen heitteillejätto, pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai puutteet hoidossa tai huolenpidossa. Syy voi olla myös kaikkien edellä mainittujen asioiden epäily tai uhka. Taustalla voi olla myös vanhemman tai huoltajan ongelmat, jotka heijastuvat lapsen hyvinvointiin ja turvallisuuteen ja vaarantavat lapsen kehityksen ja kasvuolot. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä ensisijaisesti lapsen asuinkunnan sosiaali-toimeen. Virka-ajan ulkopuolella tai kiireellisissä tilanteissa ilmoitus tulee tehdä sosiaali-päivystykseen tai hätäkeskukseen. Ilmoituksen voi tehdä kirjallisesti, puhelimitse tai käymällä virastossa. Mikäli lapsella on hengenvaara tai epäillään lapsen pahoinpitelyä, eikä tiedon välittäminen lastensuojeluviranomaiselle ole mahdollista, tulee ilmoitus tehdä välittömästi poliisille. Poliisi välittää tiedon kyseisen kunnan lastensuojeluun ja päättää, käynnistetäänkö ilmoituksesta esitutkinta. Ilmoitusta tehdessä tulee kertoa kaikki lapsesta tiedossa olevat henkilötiedot, syy ilmoituksen tekemiselle ja tieto siitä, onko lapselle tai hänen vanhemmilleen tai huoltajille kerrottu ilmoituksen tekemisestä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Kehittämistyön lähtökohdat

Kehittämistoiminnan tarkoituksena oli luoda tuotos, joka olisi hyödyllinen sen käyttäjälle, sekä toisi jotakin lisäarvoa työskentelyyn (Salonen 2013, 13). Kehittämistoiminnan pää tavoitteena oli lasten ja perheiden hyvinvoinnin lisääminen ja tukeminen. Ajatuksena oli, että lisäämällä lasten ja perheiden hyvinvointia esimerkiksi vanhemmuutta tukemalla, olisi mahdollista ehkäistä lastensuojelun puuttumista perheen tilanteeseen. Huolen puheeksi ottaminen lapsesta tai perheen tilanteesta on osa vanhemmuuden tukemista – ottamalla huoli puheeksi varhaisessa vaiheessa vanhempien vanhemmuutta kunnioittaen, turvataan lapsen kasvua ja kehitystä. Kehittämistyön tavoitteena oli pyrkiä luomaan realistinen, käyttäjälleen kohdennettu ja tarpeellinen työväline, jotta päätavoite, lasten ja perheiden hyvinvointi, voitaisiin mahdollistaa. Tarkoituksena oli, että oppaan avulla työntekijät pystyisivät entistä helpommin ottamaan puheeksi huolta herättäviä asioita, jotta lastensuojelun asiakkuuksilta vältyttäisiin. Kun asiat otetaan esille riittävän varhain, pystytään usein estämään ongelmien syntymistä tai niiden kasaantumista, ja näin ollen vähentämään myös lastensuojelun kuormittumista.

Kehittämistyön tuotos on opas varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Oppaassa käsitellään huolen heräämistä varhaiskasvatuksessa ja opastetaan, kuinka huolen voisi ottaa puheeksi. Päädyimme toimeksiantajamme kanssa oppaan aiheeseen, sillä se oli toimeksiantajallemme ajankohtainen ja tarpeellinen. Tarkoitus oli synnyttää tuotos, joka palvelisi mahdollisimman hyvin toimeksiantajamme tarpeita ja toiveita. Alusta alkaen oli selvää, että kehittämistyössä tulisi yhdistymään lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen aihepiirit. Aihe on ajankohtainen, sillä lastensuojeluilmoituksia tehdään koko ajan enenevässä määrin ja lastensuojelun asiakasmäärät ovat nousussa (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021).

5.2 Kehittämismenetelmät

Kehittämismenetelmillä tarkoitetaan käytännön keinoja ja työskentelytapoja, joiden avulla tavoitellaan kehittämistoiminnan päämääriä. Kehittämismenetelmät voidaan jakaa eri vaiheisiin. Näitä vaiheita ovat esimerkiksi keskustelua edistävät, osallistavat ja esittävät menetelmät. Keskustelua edistäviä menetelmiä ovat muun muassa dialoginen

keskustelu, jota hyödynsimme kehittämishankkeessa. Osallistavia menetelmiä voivat olla SWOT-analyysit, asiakasraadit tai erilainen kokeileva toiminta. Esittäviä menetelmiä puolestaan ovat esimerkiksi kuvat, valokuvat ja piirroukset. (Salonen yms. 2017, 55.)

Kysely

Tarkoituksena oli alusta alkaen tehdä sellainen opas, joka palvelisi toimeksiantajaamme ja heidän tarpeitaan. Jotta tuotoksemme palvelisi mahdollisimman hyvin toimeksiantajamme tarpeita ja toiveita, laadimme yksikön työntekijöille kyselyn. Sen tarkoituksena oli kartoittaa työntekijöiden työssä kohtaamia huolta herättäviä tilanteita ja kokemuksia kyseisistä tilanteista. Kysely säästi aikaa huomattavasti enemmän, kuin esimerkiksi haastattelun tekeminen. Kysely mahdollisti myös työntekijöiden anonymiteetin säilymisen ja tästä syystä kyselyyn vastaaminen tapahtui matalammalla kynnyksellä. (Hirsjärvi yms. 2010, 200.)

Kysely oli kehittämistyön tärkein tiedonkeruumenetelmä, sillä se loi pohjan tuotoksen syntymiselle. Halusimme tietää mitä työntekijät toivovat ja tarvitsevat oppaalta. Saamiemme vastauksien perusteella työntekijät kaipasivat konkreettisia ohjeita ja keinoja huolen puheeksi ottamiseen, sekä eri viranomaistahojen yhteystietoja moniammatillisen yhteistyön mahdollistamiseksi. Työntekijät kaipasivat konkreettisia ohjeita esimerkiksi tilanteisiin, joissa lapsen käytöksessä on havaittu haasteita tai, joissa lapsen ulkoinen olemus on epäsiisti. Myös vanhempien käytöksestä huokuvaan kasvatukselliseen epätoisuuteen ja epävarmuuteen kaivattiin konkreettisia neuvoja. Vastaajien mukaan huolta aiheuttavat lisäksi vanhempien uupumus ja välinpitämättömyys, jotka heijastuvat lapsen käytökseen.

Pyrimme kyselyssä siihen, että se olisi mahdollisimman helppo ja yksinkertainen täyttää. Tällä halusimme taata mahdollisimman suuren vastaajaprosentin. Tiivistimme kysymysten määrän mahdollisimman pieneksi ja yritimme välttää liian pitkiä kysymyksiä. Yritimme pohtia tarkkaan, mitkä kysymykset ovat olennaisia oppaan luomiselle. Kävimme läpi kysymyksiä yhdessä toimeksiantajamme kanssa ennen varsinaisen kyselyn lähettämistä, jotta saisimme kyselystä heidän tarpeitaan palvelevan. Kysymysten lisäksi pyrimme kiinnittämään huomiota kyselylomakkeen ulkonäköön. Halusimme sen olevan mahdollisimman yksinkertainen ja helposti täytettävä. Käytimme kyselyn alustana Webropol -työkalua, joka mahdollisti helppokäyttöisyyden lisäksi myös vastausten selkeän tarkastelun. (Hirsjärvi yms. 2010, 202-203.)

Sovimme toimeksiantajamme kanssa, että työntekijöillä oli viikko aikaa vastata kyselyyn. Lyhyt vastaamisaika oli toimeksiantajamme toive, jottei kyselyyn vastaaminen pitkittyisi tai unohtuisi kokonaan. Kyselyn levittäminen toteutettiin siten, että lähetimme valmiin lomakkeen sähköpostitse ohjaajallemme, joka välitti kyselyn eteenpäin kaikille työntekijöille. Vastauksia kertyi odotettu määrä, yhteensä kahdeksan kappaletta. Vastaukset olivat hyvin pitkälti samankaltaisia: oppaalta toivottiin yksinkertaista ja helposti luettavaa ulkoasua ja konkreettisia ohjeita ja neuvoja.

Dialoginen kehittämiskeskustelu

Kävimme toimeksiantajamme kanssa dialogista keskustelua useaan otteeseen kehittämistyön työstämisen aikana. Kävimme kehittämiskeskustelua sähköpostien ja etäpala-verien välityksellä. Dialogisen keskustelun avulla pohdimme toimeksiantajaorganisaation kehittämiskohteita ja kaikkien ideoista ja näkemyksistä muodostui yhtenäinen, toimeksiantajaamme parhaiten palveleva tuotos. Dialoginen keskustelu tarkoittaa keskustelua, jossa arvioidaan toimintaa yhdessä toimeksiantajan kanssa, vastaanotetaan ja annetaan palautetta sekä suunnitellaan yhdessä projektin vaiheita (Salonen 6, 2013). Päätimme käyttää kehittämismenetelmänä dialogista keskustelua, sillä sen avulla mahdollistui monipuolisten näkökulmien yhdistyminen. Saimme jatkuvasti palautetta ja kehittämisideoita ohjaajalta, joiden neuvojen pohjalta pystyimme luomaan mahdollisimman laadukkaan oppaan.

Dialogisen kehittämiskeskustelun tausta-ajatus on se, että kenenkään näkemykset tai mielipiteet eivät ole muita tärkeämpiä. On otettava huomioon, että jokaisella on oma näkemyksensä asioihin eikä kenenkään näkemys ei ole ainoa oikea. Tämä korostui myös meidän työskentelyssämme – opas rakentui kaikkien yhteisten keskustelujen, suunnittelamisen ja kokeilujen kautta. Ohjaajamme toimi muiden työntekijöiden puolestapuhujana ja me puolestaan toimme omat ideat ja ajatukset esiin. Dialogisten kehittämiskeskusteluiden aikana kaikkien aikaisempi osaaminen ja tieto yhdistyivät. Meidän kohdallamme yhdistyivät sekä lastensuojelun, että varhaiskasvatuksen työntekijöiden eri näkökulmia, joten saimme opasta varten paljon arvokasta tietoa. (Salonen ym. 2017, 61.)

Aikaisemman tiedon käyttö

Yhtenä kehittämismenetelmänä oli aiemman tiedon hyödyntäminen. Käytimme oppaan luomisen tukena aiempia aiheesta tehtyjä oppaita sekä kirjallisuuslähteitä. Jotta saimme mahdollisimman hyvän yleiskuvan aiheesta, aloitimme työskentelyn perehtymällä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Pyrimme, että kaikki käyttämämme kirjallisuuslähteet

olisivat mahdollisimman tuoreita ja ajankohtaisia, jotta tieto ei olisi vanhentunutta. Valitsimme lähteitä käymällä läpi useiden eri julkaisujen sisällysluetteloita sekä tiivistelmiä, jotta saisimme mahdollisimman hyödyllistä kirjallisuutta osaksi tuotosta. Halusimme hyödyntää mahdollisimman paljon aiempaa tietoa ennen oppaan luomista, jotta saisimme myös uusia ideoita sen luomiseen. Lisäksi tietoperustaosuuden kannalta oli välttämätöntä käyttää lähteinä aiempaa teoretietoa. (Hirsjärvi ym. 110-111.)

Hyödynsimme kirjallisuuslähteiden lisäksi verkkolähteitä, muun muassa eri organisaatioiden, kuten Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen, nettisivuja. Tutustuimme myös jo aiemmin aiheesta tehtyihin oppaisiin ja pro gradu -tutkielmiin, vaikka niitä emme varsinaisina lähteinä käyttäneetkään. Niiden läpikäyminen antoi kuitenkin perspektiiviä siihen, mitä on jo luotu ja mitä voisimme vielä itse kehittää.

Kehittämispäiväkirja

Pidimme koko kehittämistyöprosessin ajan päiväkirjaa, jotta olisimme jatkuvasti tietoisia projektin vaiheista ja etenemisestä. Projektin toteutusvaiheessa tarvitaan suunnitelmallista työtettä ja tavoitteiden saavuttamista on mahdollista edesauttaa esimerkiksi kehittämispäiväkirjan avulla (Salonen ym. 2017, 62). Päiväkirjan pitäminen selkeytti, mitä olemme jo tehneet ja mitä seuraavaksi tulisi tehdä. Kirjasimme ylös kaikki päivämäärät, jolloin keskustelimme toimeksiantajan kanssa ja kun työstimme opasta. Päiväkirjan täyttäminen oli luontevaa ja vaivatonta, mutta päiväkirja toimi silti erittäin hyödyllisenä kehittämistyökaluna. Kun kaiken kirjasi ylös, oli helpompi pysyä perillä projektin etenemisestä.

Kehittämispäiväkirja toimi projektin etenemisen kirjaamisen lisäksi myös ideointityökaluna – kirjasimme ylös erilaisia muistiinpanoja, suunnitelmia ja mindmap -hahmotelmia oppaasta, kun suunnittelimme sen ulkoasua ja sisältöä. Lisäksi kirjasimme ylös kaikki toimeksiantajan kanssa käydyistä keskusteluista esille nousseet asiat. Esimerkiksi ohjaajan kehitysideat ja palaute, sekä myös asiat, joissa olimme onnistuneet, oli tärkeää kirjata ylös.

5.3 Kehittämispöessi

AIKATAULU	KEHITTÄMISTYÖ	TOIMIJAT	MENETELMÄT	TUOTETTU MATERIAALI
TAMMIKUU 2020	Toimeksiannon sopiminen ja alustava idea aiheesta	Päiväkodin johtaja		
MAALISKUU 2020	Viestittely ohjaajan kanssa ja sopiminen toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamisesta	Toimeksiantaja/ ohjaaja	Sähköposti-keskustelut	Suunnitelma oppaasta
SYYSKUU 2020	Ideointivaihe ja aiheen tarkka rajaus. Keskustelua toimeksiantajan kanssa	Toimeksiantaja/ ohjaaja	Sähköposti-keskustelut	
MARRASKUU 2020	Oppaan sisällön suunnittelu, lähdekirjallisuuteen tutustuminen		Kirjallisuuden lukeminen ja etsiminen	
TAMMIKUU 2021	Suunnitelman lähettäminen toimeksiantajalle	Toimeksiantaja/ ohjaaja		
HELMIKUU 2021	Tietoperustan kirjoittaminen sekä oppaan aloittaminen. Kyselyn luominen	Toimeksiantaja/ ohjaaja ja muut päiväkodin työntekijät	Kyselyn lähettäminen	Kysely ja teoriapohja oppaalle
MAALISKUU 2021	Palaveri toimeksiantajan kanssa	Toimeksiantaja/ ohjaaja	Etäpalaveri videoyhteydellä	Oppaan kokoaminen ja ulkoasun päättäminen

Kuvio 3: Kehittämishankkeen aikataulu.

Kehittämisen prosessin ensimmäinen vaihe oli nykykäytännön kehittämistarpeiden tunnistaminen. Prosessi lähti käyntiin tammikuussa 2020, kun otimme yhteyttä päivähoitoyksikköön ja esitimme ensimmäisen idean kehittämistyö aiheelle. Päiväkodista suostuttiin yhteistyöhön ja ohjaajaksemme lupautui eräs päiväkodin varhaiskasvatuksen opettaja. Sovimme tammikuussa päiväkodin kanssa yhteistyöstä, mutta varsinainen kehittämis-idea päätettiin vasta hieman myöhemmin. Tammikuussa syntyi kuitenkin alustava idea aiheelle. Kävimme ensimmäisen dialogisen kehittämiskeskustelun ohjaajan kanssa maaliskuussa 2020, jolloin pohdimme kehittämistyön toteuttamistapaa. Mietimme aluksi tutkimuksellisen ja toiminnallisen kehittämistyön välillä. Ohjaaja kuitenkin päätyi siihen, että heidän yksikkönsä hyötyisi eniten toiminnallisesta kehittämistyöstä. Saimme melko vapaat kädet ideoida varsinaista aihetta ja päädyimmekin itse ehdottamaan opasta lastensuojelun toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Pohdimme myös työn laajuutta - kehittämistarpeiden tunnistamisen vaiheessa oleellista oli aihealueen rajaaminen alustavasti. Ensimmäisen vaiheen tuloksena kehittämistyö sai alkunsa ja ensimmäinen idea sen sisällöstä muodostui. (Salonen ym. 2017, 52.)

Palautimme kehittämistyön suunnitelman loppukeväällä, mutta varsinaiseen ideointivaiheeseen siirryimme oikeastaan vasta syksyllä 2020, jolloin olimme pitkän tauon jälkeen uudestaan yhteydessä toimeksiantajaamme. Aloimme yhdessä ohjaajamme kanssa pohtimaan aiheen tarkempaa rajausta. Ideointivaiheessa kehittämistyön aiheeksi rajautui huolen herääminen ja huolen puheeksi ottaminen päiväkodissa. Ohjaajamme hyväksyi aiheen ja kertoi, että tämänkaltaisen työkalu olisi hyvä ja ajankohtainen apuväline heidän arkeensa. Ideointivaiheen aikana työskentelyssämme oleellista oli erilaisten näkökulmien saavuttaminen. (Salonen ym. 2017, 58).

Suunnitteluvaihe jatkui loppusyksystä 2020, jolloin teimme vaiheeseen kuuluvaa taustatyötä tutustuen aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja teorian tietoon. Olimme aktiivisesti yhteydessä ohjaajaan sähköpostitse ja lähetimme hänellekin kehittämistyön suunnitelman. Tavoitteemme realisoitui lukuisten keskusteluiden jälkeen ja päädyimme yhteistuumiin siihen, että kehittämiskohde on tärkeä organisaatiolle. Suunnitteluvaiheessa päädyimme myös siihen, että keräämme tarvittavaa aineistoa työntekijöille suunnatun kyselyn avulla. Sovimme ohjaajan kanssa tapaamisen, joka pidettiin etänä helmikuussa 2021. Tapaamisessa suunnitimme tarkemmin oppaan sisältöä ja kävimme läpi, millaisia kysymyksiä työntekijöille suunnatussa kyselyssä olisi hyvä olla. Olimme luoneet kyselylle pohjan jo ennen palaveria ja muokkasimme kysymyksiä vielä tarkemmin yhdessä ohjaajan kanssa. Palaverissa sovimme myös kyselyn ajankohdan, viimeisen

vastauspäivän ja seuraavan tapaamisen. Suunnitteluvaiheessa teimme aktiivista taustatyötä varsinaista opasta varten ja keräsimme tietoa tietoperustan kirjoittamiseen. (Salonen ym. 2017, 60.)

Kysely koostui avoimista kysymyksistä: *”Millaisia huolta herättäviä tilanteita kohtaat työssäsi?”*, *”Millaiset tilanteet olet kokenut haastavaksi lasten ja perheiden kanssa? Millaista tietoa ja ohjeistusta kaipaisit näihin tilanteisiin”*, *”Millaista sisältöä toivoisit?”*. Käytimme kyselyssä avoimia kysymyksiä, sillä ne sallivat vastaajien vastata kyselyyn omin sanoin. Avoimet kysymykset antavat oleellista tietoa, sillä ne osoittavat, mikä on tärkeää tai keskeistä vastaajien ajattelussa. Lisäksi kysely sisälsi monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymysten avulla kartoitimme lähinnä ulkoasuun liittyviä seikkoja kuten *”millainen ulkoasu palvelisi tarpeitasi parhaiten?”*. Halusimme käyttää monivalintaa ulkoasuun liittyvissä kysymyksissä sen vuoksi, että pystyisimme itse rajaamaan vaihtoehtoja oppaan ulkoasulle. Monivalintakysymykset helpottivat myös vastausten käsittelyä sekä vertailua. (Hirsjärvi yms. 2010, 201.)

Aloimme helmikuussa 2021 kirjoittamaan kehittämistyön tietoperustaa. Lisäksi aloitimme samaan aikaan myös varsinaisen oppaan tekemisen. Kirjoitimme tietoperustan melko nopealla aikataululla – kuukausi oli melko kiireinen, mutta saimme kuin saimmekin tietoperustan valmiiksi helmikuun loppuun mennessä. Tietoperustan tekeminen muokkasi vielä hieman alkuperäistä visiota oppaasta, sillä oppaan sisältö konkretisoitui entisestään valmiin teoriapohjan myötä. Tällä välillä saimme myös kyselyyn vastaukset, joten aloitimme myös varsinaisen oppaan työstämisen. Käytimme oppaan tekemisessä tiiviisti apuna tietoperustaa, johon koko opas perustuukin. Kun tietoperusta valmistui, oppaan tekeminen nopeutui huomattavasti.

Varsinainen opas syntyi melko nopealla aikataululla. Olimme jo etukäteen luonnostelleet valmiin oppaan sisällön ja sivujen esitysjärjestyksen, joten itse luominen oli melko helppoa ja nopeaa. Teimme taustatyön tietoperustaa kirjoittaessamme, joten varsinaista uutta tietoa ei enää oppaan tekovaiheessa tarvinnut etsiä. Etenimme esitysjärjestyksessä sivu kerrallaan.

Kyselyn perusteella meiltä odotettiin selkeää, konkreettista ja helppolukuista työvälinettä arjen työskentelyyn. Pähkäilimme ensin pitkään, mikä olisi kehittämistyön laajuus ja miten saisimme tiivistettyä kaiken haluamamme tiedon oppaaseen. Lisäksi pohdinnassa oli oppaan toteutusmuoto. Päätimme toteuttaa oppaan Canva -nimisellä alustalla, jossa voi luoda itse omannäköisiä julisteita. Pohdimme aluksi, että olisimme tehneet oppaasta julisteen. Päätimme kuitenkin antaa työntekijöille mahdollisuuden vaikuttaa ulkoasuun,

sillä heidän käyttöönsä opas oli joka tapauksessa menossa. Halusimme sen olevan juuri sellainen, mikä palvelisi työntekijöitä parhaiten.

5.4 Tuotoksen kuvaus

Kehittämistyö on yhdeksän sivuinen opas, jossa käsitellään varhaiskasvatuksen työntekijöiden huolen heräämistä ja sitä, kuinka huoli tulisi ottaa puheeksi. Opas on nimeltään ”Opas huolen heräämisestä”. Varsinainen sisältö alkaa kansilehden jälkeen huolen määritelmällä, sillä huoli ja sen herääminen varhaiskasvatuksessa on oppaan lähtökohta. Huolen määritelmä on jäsennetty niin, että mitä huolella tarkoitetaan ja millaisissa tilanteissa huoli voi varhaiskasvatuksessa herätä. Huolta korostetaan subjektiivisena tunteena, jonka jokainen työntekijä voi kokea eri tavoin (Eriksson & Arnkil 2012, 21-22).

Seuraavaksi oppaassa esitelläänkin huolen vyöhykkeistö, joka auttaa työntekijää huolen asteiden jäsentämisessä. Taulukossa huoli on jaettu neljään eri osioon: huoleton tilanne, pieni huoli, harmaa vyöhyke ja suuri huoli. Jos esimerkiksi työntekijä epäilee huolen astetta, hän voi hyödyntää selkeää ja yksinkertaista taulukkoa huolen vyöhykkeistä jäsentämään huolen vakavuutta. Taulukon perusteella työntekijä voi pohtia, onko kyse huolettomasta tilanteesta vai ollaanko jo harmaalla vyöhykkeellä, jolloin asia on syytä ottaa puheeksi vanhempien tai muiden viranomaisten kanssa. (Eriksson & Arnkil 2012, 25).

Huolen vyöhykkeistön jälkeen tulee konkreettisia esimerkkejä huolen eri asteista. Listasimme huolen vyöhykkeistöön perustuvia konkreettisia tilanteita pienestä huolesta, merkittävästä huolesta, sekä suuresta ja välittämästä huolesta. Konkreettiset ja arkiset tilanteet auttavat työntekijöitä vielä paremmin jäsentämään huolta ja sen vakavuutta. Tämän avulla työntekijät voivat yhä nopeammin ottaa huolta herättävät tilanteet puheeksi, ilman että he joutuvat pohtimaan millaisesta huolen asteesta on kyse. Huolen vyöhykkeistö liitettiin oppaaseen työntekijän avuksi omien työskentelysuhteiden ja yhteistyötartpeiden kartoittamiseen ja jäsentämiseen. (Eriksson & Arnkil.)

Tämän jälkeen oppaassa käsitellään niitä asioita, joita työntekijän kannattaa ottaa huomioon ennen huolen puheeksi ottamista. Ennakointi on tärkeänä osana opasta, sillä se on huolen puheeksi ottamisen prosessissa erittäin oleellista. Ennakoinnin avulla työntekijä voi löytää mahdollisesti oikeanlaisen toimintatavan, jonka uskoo auttavan lapsen ja perheen tilanteen ratkaisemisessa. Listasimme kuusi eri kohtaa, joihin työntekijän tulisi kiinnittää huomiota puheeksiottotilanteeseen valmistautuessaan. Näiden kohtien avulla

työntekijä voi jäsentää ja selkeyttää omia ajatuksiaan, joka taas antaa työntekijälle lisää itseluottamusta huolen esille tuomiseen. Oppaassa neuvotaan myös ottamaan asia puheeksi työkavereiden ja esimiehen kanssa, sillä se vähentää huomattavasti yksittäisen työntekijän kuormitusta. (Eriksson & Arnkil 2012, 27-28.)

Seuraavaksi oppaassa siirrytään käsittelemään varsinaista huolen puheeksi ottamista. Oppaassa painotetaan melko paljon dialogisuutta, sillä dialoginen keskustelu huolen puheeksi otossa on oleellista. Dialogisen keskustelun avulla on mahdollista päästä kaikkien osapuolten kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen, sillä siinä kaikkia osallisia kuunnellaan ja kaikkien mielipiteet ja ajatukset ovat keskenään tasa-arvoisia. Tämän vuoksi oppaassa kehoitetaan kiinnittämään huomiota nimenomaan dialogisiin asioihin, kuten perheen voimavarojen tukemiseen ja vanhempien kuuntelemiseen. Oppaassa kerrotaan konkreettisia keinoja siihen, millä tavalla huoli tulisi ottaa puheeksi. (Koskimies ym. 2012, 7, 62.)

Viimeiselle sivulle olemme listanneet yhteystietoja. Sen lisäksi, että kyselyyn vastanneista moni toivoi ajankohtaisten ja voimassa olevien yhteystietojen listausta, sosiaalihoitolain 13 §:n mukaan lapsi ja hänen perheensä ovat oikeutettuja saamaan viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömiä sosiaalipalveluita. Näiden listattujen yhteystietojen avulla työntekijällä on mahdollisuus tarjota perheelle sopivia tuen keinoja. Yhteystietoihin on listattu tahoja, joihin työntekijä voi suoraan olla yhteydessä, mutta myös sellaisia yhteystietoja, joista varhaiskasvattaja voi kertoa vanhemmille ja kehottaa heitä olemaan yhteydessä niihin.

Ennen kaikkea oppaan avulla pyritään korostamaan varhaiskasvatuksen merkitystä ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna. Kun huolta herättävät asiat otetaan ajoissa puheeksi ja niihin puututaan, estetään ongelmien suureneminen ja kasaantuminen. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun avulla pyritään vähentämään lastensuojelun kuormitusta ja sen avulla voidaan parhaillaan estää lastensuojelun asiakkuuksien syntyminen (Heinonen ym 2016, 178).

6 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI

6.1 Kehittämishankkeen arviointi

Opas sai kiitosta konkreettisista esimerkeistä, joita kyselyyn vastanneet työntekijät olivatkin toivoneet. Lisäksi opas sisälsi toimeksiantajan arvion mukaan juuri sopivan määrän faktatietoa huolen puheeksi ottamisesta. Parantamisen varaa jäi kuitenkin vielä konkreettisten menetelmien kuvaukseen. Olisimme voineet vielä tarkemmin tuoda ilmi, miten huoli tulisi ottaa puheeksi vanhempien kanssa. Saimme kuitenkin hyvää palautetta siitä, että olimme selkeästi luoneet oppaan kyselyyn vastanneiden henkilöiden toiveiden pohjalta, sekä ottaneet huomioon ohjaajan kommentit koko työskentelyn ajan. Oppaan rakennetta työntekijät arvioivat selkeäksi ja helppolukuiseksi. Koemme onnistuneemme hyvin tekemään oppaasta loogisesti etenevän, niin että sivut pohjustavat ja täydentävät toisiaan. Kokonaisuudessaan oppaasta tuli suunnitelmien mukainen.

Kehittämishanke onnistui omasta mielestämme hyvin ja olimme suhteellisen tyytyväisiä lopputulokseen. Oppaan sisältö vastasi melko kiitettävästi toimeksiantajan esittämiin toiveisiin ja tarpeisiin. Opas oli myös visuaaliselta ilmeeltään selkeä ja hyvin suunniteltu. Haluisimmekin luoda paitsi sisällöltään hyvän, mutta myös ulkoisesti miellyttävän oppaan. Koemme onnistuneemme erityisesti graafisessa puolessa erinomaisesti.

Oppaasta toivottiin yksinkertaista ja nopeasti luettavaa työvälinettä. Olisimme voineet tiivistää opasta vielä entisestään, mutta koemme, että silloin se ei olisi sisältänyt kaikkea oleellista tietoa. Halusimme, että oppaassa on mieluummin monta sivua, joissa on vähemmän tekstiä selkeyden ja helppolukuisuuden takia. Täyteen kirjoitetut sivut vaikeuttavat tiedon etsimistä, eivätkä houkuttele lukijaa. Lisäksi aiheita oli helpompi jakaa usealle eri sivulle. Koemme, että saimme oppaaseen kaiken oleellisen tiedon ja onnistuimme jättämään ylimääräiset ja turhat asiat pois.

6.2 Prosessin arviointi

Prosessin alku oli lupaava ja onnistunut. Olimme hyvissä ajoin yhteydessä toimeksiantajaamme ja aloitimme kehittämistyön suunnitelman heti toimeksiantajan varmistuttua. Aloimme ideoimaan välittömästi tulevaa kehittämistyön aihetta ja päädyimme toteuttamaan kehittämishankkeen. Heti ei ollut selvää, millainen kehittämishankkeesta tulisi,

mutta tiesimme alusta alkaen yhdistävämme aiheita lastensuojelusta ja varhaiskasvatuksesta. Melko pian päädyimme yhdessä toimeksiantajan kanssa siihen, että luomme heille arkea helpottavan oppaan. Prosessi oli hyvin aikataulutettu ja suunnitelmat olivat alkuvaiheessa melko selvät.

Ideointivaihe ja aiheen tarkka rajaaminen siirtyi vasta syksyille 2020, joka jälkikäteen ajateltuna oli liian myöhään. Olisimme voineet työstää aihetta loppukeväällä ja kesällä, jolloin sovitut asiat olisivat olleet myös paremmin mielessä. Lisäksi olisimme myöhemmässäkin vaiheessa pysyneet helpommin aikataulussa, mikäli olisimme jatkaneet kehittämistyön parissa työskentelyä heti suunnitteluvaiheen jälkeen. Tämän vuoksi jäimme aikataulullisesti välittömästi jälkeen, joka taas aiheutti turhaa stressiä myöhemmin syksyllä ja talvella 2021. Kun saimme ideointivaiheen käyntiin, onnistuimme kuitenkin melko hyvin aiheen rajauksessa. Lisäksi yhteistyö toimeksiantajan kanssa sujui moitteettomasti ja vaivattomasti.

Marraskuussa 2020 siirryimme oppaan sisällön suunnitteluun sekä lähdekirjallisuuteen tutustumiseen. Huomasimme lähteitä etsiessämme, että aiheeseen sopivaa uutta kirjallisuutta on huonosti saatavilla. Jouduimme käyttämään jonkin verran melko vanhoja, yli kymmenen vuotta sitten julkaistuja lähteitä. Pyrimme kuitenkin varmistamaan, että tieto on yhä relevanttia ja ajankohtaista. Olisimme ehkä voineet etsiä vieläkin enemmän lähteitä, mutta kirjastot olivat tässä vaiheessa kiinni maailmalla vallinneen epidemiatilanteen vuoksi ja se vaikeutti lähteiden etsimistä huomattavasti.

Ideointivaiheen aikana olisimme voineet myös aloittaa tietoperustan perusteellisen kirjoittamisen. Pitkitimme tietoperustan kirjoittamisen aloittamista helmikuuhun 2021 asti, jolloin työn kanssa alkoi olemaan jo hieman kiire. Jälkikäteen ajateltuna koko prosessi olisi ollut helpompi, mikäli olisimme kuluneen vuoden ajan työstäneet kehittämishanketta pikkuhiljaa. Kun aloitimme tietoperustan kirjoittamisen, jouduimme samaan aikaan työstämään opasta. Oppaan luominen olisi ollut huomattavasti helpompaa, mikäli tietoperusta olisi ollut jo valmiina ja olisimme saaneet keskittyä yhteen asiaan kerrallaan. Tietoperustan kirjoittaminen oli työlästä, mutta loppujen lopuksi olimme lopputulokseen tyytyväisiä. Tietoperusta oli kattava ja aiheeseen rajattu.

Oppaan luomisessa onnistuimme melko hyvin. Myös oppaan työstämisen olisimme voineet aloittaa aiemmin, sillä työmäärä oli suuri ja oppaan eteen jouduimme tekemään paljon töitä. Olimme arvioineet työmäärän alhaisemmaksi, joka johtui osaltaan myös siitä, että tarkoituksena oli alun perin tehdä hieman yksinkertaisempi opas. Käytimme

paljon aikaa oppaan graafiseen ulkomuotoon, johon olimmekin hyvin tyytyväisiä. Siihen olisi kuitenkin voinut käyttää vähemmän aikaa.

Jälkeenpäin ajateltuna olisimme voineet olla aktiivisemmin yhteydessä toimeksiantajaan. Kommunikoinnissa oli välillä haasteita, sähköpostilla viestittely oli välillä suhteellisen hidasta puolin ja toisin, ja esimerkiksi tekstiviestit olisivat toimineet paremmin. Lisäksi olisimme paikoittain toivoneet enemmän tukea ja ohjeistusta toimeksiantajalta. Toisaalta olisimme itse voineet pyytää apua ja palautetta aktiivisemmin. Saimme kuitenkin järjestettyä riittävän monta tapaamiskertaa.

Kaiken kaikkiaan olemme tyytyväisiä lopputulokseen, vaikka olisimmekin tehneet monta asiaa eri tavalla. Suurimmaksi haasteeksi prosessin edetessä muodostui ehdottomasti aikataulutus. Mikäli olisimme tehneet tarkan aikataulusuunnitelman ja noudattaneet sitä, työskentely ei olisi ollut yhtä työlästä ja kehittämishanke olisi valmistunut aikaisemmin.

6.3 Oman oppimisen arviointi ja ammatillinen kasvu

Kehittämistyö on ollut meille molemmille hyvin merkittävä etappi ammatillisen kasvun saralla. Saimme paljon pohdittavaa muun muassa varhaiskasvatuksen merkityksellisyydestä osana ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Emme olleet aiemmin tulleet ajatelleeksi, kuinka tärkeä osa lapsen hyvinvointia ja kehitystä varhaiskasvatus voikaan olla. Myös perheiden kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostui prosessin aikana.

Koko kehittämishankkeen prosessi kehitti suunnitelmallisuutta, haastavien tilanteiden hallintaa ja vuorovaikutusosaamista. Lisäksi opimme paljon uutta hankkeen organisoinnista, sillä olimmekin päävastuussa kehittämishankkeemme prosessista. Alaan liittyvä teoriaosaaminen vahvistui entisestään tietoperustaasiota laatiessamme, mistä saimme paljon uutta ja hyödyllistä tietoa.

Lisäksi jouduimme pohtimaan aihetta paljon myös ammattieettisestä näkökulmasta. Huolta puheeksi ottaessaan työntekijä joutuu punnitsemaan omia arvojaan ja eettisiä periaatteitaan. Peilasimme aihetta myös omiin aiempiin kokemuksiimme työntekijöinä ja mietimme, miten itse toimisimme erilaisissa huolta herättävissä tilanteissa. Opimme muun muassa, että vaikka huolen puheeksi ottaminen tuntuisi työntekijästä kuinka haastavalta tahansa, menee lapsen etu aina työntekijän omien tunteiden edelle. On työntekijän velvollisuus huolehtia siitä, että lapsen huolet huomioidaan ja otetaan puheeksi.

Työntekijän tulee hahmottaa ja tunnistaa kaikki ne tekijät, jotka voivat vaikuttaa lapsen elämään ja arkeen (Talentia 2021).

Lisäksi jouduimme miettimään eettisiä periaatteita myös siinä kohtaa, kun toimeksiantajamme toivoi, ettei heitä mainittaisi nimellä tai muuten tunnistettavasti. Emme olleet tulleet aiemmin ajatelleeksi aihettamme vanhempien ja vanhemmuuden kunnioittamisen näkökulmasta – valmis tuotos on kaikkien saatavilla ja luettavissa, ja se sisältää toimeksiantajapäiväkodin työntekijöiden kertomia luottamuksellisia tietoja, joita he eivät halunneet tuoda mahdollisten asiakasperheiden nähtäväksi. Kunnioittamalla vanhempien vanhemmuutta ja sitä, että he vastaavat lastensa kasvatuksesta, taataan luottamuksellisen ja avoimen vuorovaikutussuhteen syntyminen. (Talentia 2021.)

Prosessi opetti meille myös itsekuria ja motivaation etsimistä silloinkin, kun se oli täysin kadonnut. Saimme kuin saimmekin motivoitua itsemme toimimaan kohti yhteistä päämäärää, ja työmme valmistui sovittuun aikatauluun mennessä, vaikka se aluksi näyttikin epätoivoiselta. Yhteistyömme sujui moitteettomasti koko prosessin ajan ja se oli ehdottomasti suurin vahvuutemme. Molemmat sitoutuivat prosessiin tasapuolisesti ja saimme aikataulutettua opinnäytetyön tekemisen töiden ja muiden koulutehtävien ohella kiitettävästi. Vaikka kulunut kevät on ollut raskas, olemme saaneet työskentelystä valtavasti eväitä tulevaisuuteen. Voimme hyödyntää oppimaamme myös tulevaisuuden työelämässä.

LÄHTEET

- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes. Saatavissa myös: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Heinonen, H.; Iivonen, E.; Korhonen, M.; Lahtinen, N.; Muuronen, K.; Semi, R.; & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Tammi.
- Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Juva: PS-kustannus.
- Inkilä, J. 2015. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Tampere: Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98212/978-951-44-9981-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Juusola, M. 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Kananoja, A.; Lähteinen, M., & Marjamäki, P. 2017. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanomama Oy.
- Keuruun kaupungin varhaiskasvatus. 2021. Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa. Viitattu 8.2.2021. <https://peda.net/opetussuunnitelma/ksops/keuruu-ops/eo/5lkjot2/ppa/kjotjpk2:file/download/7ce6c22cf05a351c2f41e5c113aea0965e552fd8/Kasvun%20ja%20oppimisen%20tuen%20j%C3%A4rjest%C3%A4misen%20periaatteet%20Keuruulla.pdf>
- Koivunen, P. 2009. Hyvä päivähoito – työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-kustannus.
- Peda.netin www-sivut. Kolmiportaisen tuen käsikirja. 2016. Viitattu 5.2.2021 <https://peda.net/pielavesi/perusopetus/pyp69l/oppilashuolto/o2/kolmiportainen-tuki:file/download/3c587fef157029e3b47549f1772827d77a8e74b6/KOLMIPORTAISUEN%20TUEN%20K%C3%84SIKIRJA.pdf>
- Koskimies, M.; Pyhäjoki, J. & Arnkil, T. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa myös: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1
- Lämsä, A. 2017. Verkosto vahvaksi – Toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa. Juva: PS-kustannus.

- Nelimarkka, S. 2018. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen varhaiskasvatuksessa. Itä-Suomen yliopisto: Pro Gradu -tutkielma. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19589/urn_nbn_fi_uef-20180557.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Opetushallitus www-sivut 2020. Viitattu 1.2.2021 <https://www.oph.fi/fi>
- Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Viitattu 1.2.2021 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opintopolku www-sivut. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa. Viitattu 5.2.2021 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ops/9016024/varhaiskasvatus/tekstikappale/9017889>
- Poutiainen, H. 2016. Mikä herättää terveydenhoitajan huolen? Huolen tunnistamisen ja toimimisen haasteet lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Helsingin yliopisto. Väitöstyö.
- Salminen, E. & Tynninen, K. 2011. Omahoitajana päiväkodissa. Saarijärvi: Pedatieto Oy.
- Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Saatavissa myös: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>
- Sosiaalihuoltolaki. 2014.1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalipalvelut. Lastensuojelu. Viitattu 18.9.2020. <http://stm.fi/lastensuojelu>
- Talentia. 2021. Arki, arvot ja etiikka. Viitattu 3.4.2021. Saatavana verkossa: <http://talentia.e-julkaisu.con/2017/eettiset-ohjeet/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet & Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 3.2.2021. <https://thl.fi/fi/>
- Varhaiskasvatuslaki. 2018. 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Vilén, M.; Seppänen, P.; Tapio, N.; & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Kysely päiväkodin työntekijöille

1. Millaisia huolta herättäviä tilanteita kohtaat työssäsi?

2. Millaiset tilanteet olet kokenut haastavaksi lasten ja perheiden kanssa? Millaista tietoa ja ohjeistusta kaipaisit näihin tilanteisiin?

3. Toivoisitko oppaan olevan paperinen vai virtuaalinen?

- Paperinen
- Virtuaalinen

4. Millainen ulkomuoto palvelisi tarpeitasi parhaiten?

- Juliste
- Vihko
- Muu, mikä?

--

5. Vapaa sana: millaista sisältöä toivoisit?

Kun huoli herää

KEINOJA VARHAISKASVATUKSEN
ARKEEN

MITÄ HUOLI ON JA MILLOIN SE HERÄÄ?

-Huoli lapsesta herää tilanteissa, joissa työntekijä havaitsee lapsen käyttäytymisessä, toimintakyvyssä tai kehityksessä muutoksia.

-Huolen tunne tai aste voi vaihdella työntekijästä riippuen, sillä jokainen tarkastelee tilannetta omasta näkökulmastaan ja asiakkaaseen luodun suhteen pohjalta.

-Koska huoli on subjektiivinen tunne, voi työntekijä herkästi epäillä omaa huolen tunnettaan. "Huolehdko sittenkin turhaan?" saattaa olla kysymys, joka toistuu herkästi työntekijän mielessä. Jokainen kuitenkin havainnoi tilanteita omasta näkökulmastaan ja oman aiemman tietonsa ja kokemustensa perusteella, joten niin sanottua "väärää" huolta ei ole.

-Kun huoli lapsesta herää, joutuu työntekijä usein pohtimaan myös omia resurssejaan ja osaamistaan työntekijänä. Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä voi selvittää omien voimavarojensa sekä auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä suhteessa huolen eri asteisiin.

HUOLEN VYÖHYKKEISTÖ

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toimovus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

Kuvio 1: Huolen vyöhykkeet (Eriksson & Arnkil 2012, 25)

HUOLEN VYÖHYKKEISTÖ

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
	Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.	

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

Kuvio 1: Huolen vyöhykkeet (Eriksson & Arnkil 2012, 25)

ESIMERKKEJÄ HUOLEN ASTEISTA

Pieni huoli:

- lapsella on toistuvasti likaiset vaatteet tai yleinen epäsiisti ulkonäkö
- vanhemman kasvatukseen liittyvät haasteet esim. auktoriteetin puute

Merkittävä huoli:

- lapsen kertomat huolestuttavat asiat
- lapsen epätavallinen käytös huoltajan seurassa
- vanhemman pakoileva tai välinpitämätön käytös

Suuri ja välitön huoli:

- merkkejä fyysisestä väkivallasta
- vanhemmat hakevat lapsen päiväkodista päihtyneenä
- lapsi unohdetaan toistuvasti hakea

Tee välittömästi lastensuojeluilmoitus ja tarvittaessa soita sosiaalipäivystykseen.

Älä luovuta lasta päihtyneelle henkilölle.

Tarpeen vaatiessa soita 112.

Muutokset tuen tarpeessa & niiden esiintuominen

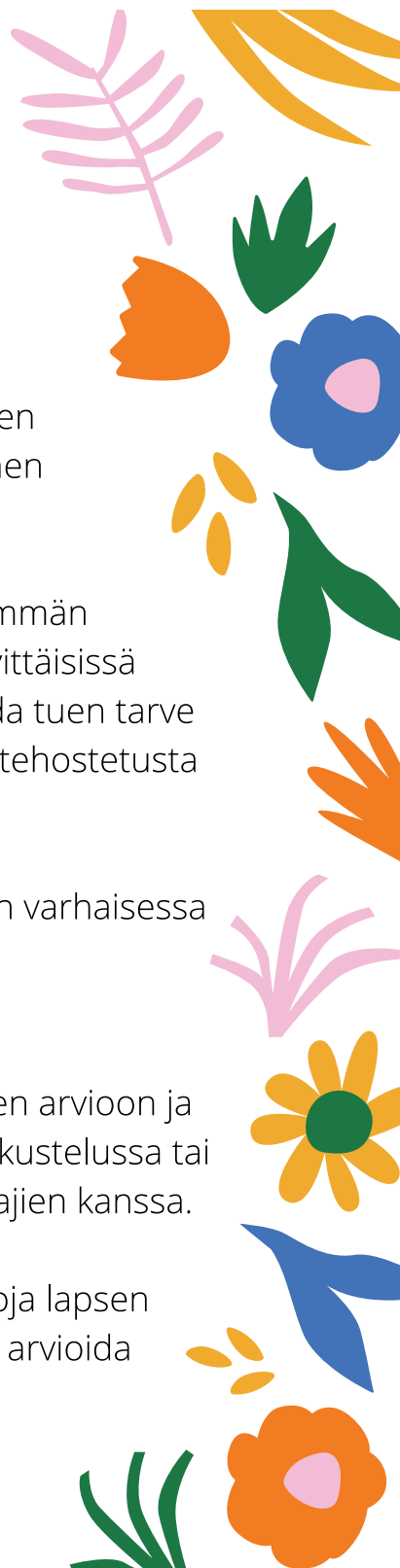
-Huolen herääminen voi liittyä myös lapsen käytökseen ja kehitykseen suhteessa hänen ikätasoonsa.

-Mikäli lapsi tarvitsee huomattavasti enemmän aikuisen tukea ja yksilöllistä ohjausta päivittäisissä toiminnoissa, on kasvattajan syytä arvioida tuen tarve (yleisestä tuesta tehostettuun tukeen tai tehostetusta tuesta erityiseen tukeen).

-Tehostetun tuen tarpeen esille tuominen varhaisessa vaiheessa on tärkeää.

-Tuen tarpeen muutos perustuu yleensä erityisopettajan ja muiden asiantuntijoiden arvioon ja asiasta keskustellaan varhaiskasvatuskeskustelussa tai pidetään erillinen palaveri yhdessä huoltajien kanssa.

-On tärkeää kertoa konkreettisia havaintoja lapsen tilanteesta ja siitä, miksi tuen tarve pitäisi arvioida uudelleen.

ENNEN HUOLEN PUHEEKSIOTTOA

1) Pohdi, mistä ja miksi huoli on herännyt ja kuinka suuri huolen aste on. Voit käyttää tukenasi huolen vyöhykkeistöä

2) Keskustele huolesta työkavereiden ja esimiehen kanssa. Näin saat myös muiden havaintoja ja näkemyksiä tilanteesta, etkä jää asian kanssa yksin.

3) Kirjaa ylös kaikki havaitut asiat. Tämä auttaa jäsentämään huolta ja helpottaa puheeksiottotilannetta.

4) Pohdi omia voimavarojasi ja auttamismahdollisuuksiasi.

5) Punnitse, sitooko tilanteessa vaitiolovelvollisuus vai lastensuojelulain 40§:n mukainen ilmoitusvelvollisuus

6) Pohdi, miten huolen puheeksi ottaminen vaikuttaa lapsen tilanteeseen.

HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN

- Varaa tilanteelle rauhallinen aika ja paikka.
- Ota huoli esille avoimesti ja huoltajaa kunnioittaen.
- Kerro huoltajalle konkreettisia havaintoja lapsen tilanteesta.
- Kuuntele huoltajaa ja anna hänen kertoa oma näkemyksensä asiaan.
- Älä tuomitse, vaan ole tukena.
- Tuo keskustelussa esiin myös perheen voimavaroja ja myönteisiä asioita.
- Ilmaise huoltajalle, että he eivät ole asian kanssa yksin. Ohjaa tarvittaessa ulkopuolisen tuen piiriin.
- Puhu huolesta, älä ongelmasta!

YHTEYSTIETOJA

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri

p. 0400 839 749 (ma-pe 8-11)

Lapsiperheiden kotipalvelut, ympärivuorokautinen lasten kotihoito, perhetyö ja tukihenkilötoiminta.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton vanhempainnetti

<https://www.mll.fi/vanhemmille> Chat päivystää: ma, ti ja pe klo 10-13 to klo 17-20.

Tietoa ja tukea, keskusteluapua ja vinkkejä vanhemmille lapsiperheen arkeen.

Turun lastensuojelun sosiaalipäivystys

p. (02) 262 6003 (ympäri vuorokautinen)

Sosiaalipäivystys palvelee kiireellisissä lastensuojeluasioissa.

Turun kaupungin perheneuvola

p. (02) 262 6853

Tukea ja apua lapsiperheille vanhemmuuteen tai lapsen psyykkiseen kehitykseen liittyvissä asioissa.

Elämäntaidon ja Vanhemmuuden Tuki ry

p.040 056 6754, vanhemmuudentuki@gmail.com

Vanhemmuuden tukeminen vertaistuen, keskusteluavun ja arjessa auttamisen keinoin.

Lähteet

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes. Saatavissa myös: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Koskimies, M.; Pyhäjoki, J. & Arnkil, T. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa myös: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1

Lämsä, A. 2017. Verkosto vahvaksi – Toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa. Juva: PS-kustannus.

Sosiaalihuoltolaki. 2014.1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Vilén, M.; Seppänen, P.; Tapio, N.; & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTI - lomake työntekijän tueksi

1) Lapsen perustiedot

2) Mikä lapsen tilanteessa aiheuttaa huolen?

3) Kuinka suuri on huolen asteesi?

Pieni huoli Merkittävä huoli (harmaa vyöhyke) Suuri huoli

4) Mitä arvelet tapahtuvan, mikäli ET ota huolta puheeksi?

5) Listaa voimavaroja lapsen ja perheen tilanteessa, jotka voit tuoda esille huolen puheeksiottotilanteessa.

6) Kuinka voit itse vaikuttaa lapsen/perheen tilanteeseen? Mistä palveluista tai tuen muodosta lapsi tai perhe voisi hyötyä?

7) Pohdi, kuinka tuot huolen esille. Kiinnitä huomiota rauhalliseen paikkaan, varaa riittävästi aikaa ja